

ЗА БУКВНИТЕ

КИРИЛО МЕТОДИЕВСКИ ВЕСТНИК

ОПИСМЕНЕХЪ®

ИЗДАВА УНИВЕРСИТЕТЪТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ • ГОДИНА XXXVIII • БРОЙ 54/МАРТ 2018 г.

Политическото кredo

Акад. Константин Косев

Любен Каравелов

Природата е твърде щедра към нашия именит възрожденец Любен Каравелов. Дарила го е с разностранни способности, които го открояват ярко като даровита личност с множество уникални възможности за интелектуална изява. Той е едновременно блестящ писател белетрист, нежен поет лирик, находчив драматург, темпераментен публицист, неуморен издател и редактор, задълбочен учен историк, филолог, етнограф, философ, активен общественик и дипломат. Каравелов ни удивлява със своите енциклопедични познания и колосалната си творческа енергия. Ала този изключително талантлив човек е преди всичко български родолюбец. През целия си живот е обладан от една-единствена мисъл, от една съкровена мечта – свободата и независимостта на своето отечество. Това е неговата съдба, която предопределя цялата му дейност през неговия сравнително кратък земен път. В битността си на национален революционер той израства и се утвърждава като един от най-авторитетните лидери на българското националноосвободително движение през епохата на Възраждането.

Неговата обществено-политическа дейност започва през 1857 година, когато заминава в Русия да учи история и славянска литература в Московския университет. В Москва буйният и любознателен младеж попада под влиянието на модните по онова време идеи на руските революционери демократи. Силно му импонират възгледите на Херцен, Чернишевски, Добролюбов, увлича се от творчеството на Гогол, Белински, Шевченко и други известни руски интелектуалци, участва в масови младежки демонстрации. Същевременно в Москва Каравелов живее и общува с тамошните патристично настроени български младежи, групирани около списанието „Братски труд“, с чиято подкрепа той издава първите си литературни творби и публицистични статии. Най-близките му съмишленици са Константин Миладинов, Райко Жинзифов, Нешо Бончев, Васил Попов и други видни български родолюбци. Каравелов ежедневно коментира с тях актуалните политически въпроси, свързани с перспективите на българското освобождение.

Както Каравелов, така и неговите другари от българската колония в Москва са

силно разочаровани от разгрома на Русия в току-що приключилата Кримска война, която блокира за неопределено време всички възможности за успешна развръзка на българската освободителна кауза. Руският император Александър Втори публично се зарича никога да не воюва срещу султана, защото кошмарът от Кримската катастрофа често смущавал сънищата му.

Каравелов разбира, че от тук нататък българите трудно могат да разчитат на руска въоръжена подкрепа.

общество, не могат да бъдат надежден съюзник. Не могат, защото нямат пряко въздействие върху външно-политическите решения на царското правителство.

Като оглежда внимателно политическата ситуация в Европа и на Балканите, Каравелов стига до заключение, че единствено Сърбия би могла да бъде най-подходящ съюзник на българската освободителна кауза. Преценката му се основава на няколко съображения.

1. В Сърбия има влиятелни политически групировки, кои-

манската империя, Сърбия е заинтересована от сътрудничество с българите и ги смята за подходящ възможен съюзник.

3. В случай на война срещу Османската империя Сърбия ще може да разчита също на подкрепа от Черна Гора и въстаническите сили в Босна и Херцеговина. Това ще увеличи значително нейния военен потенциал, за да се противопостави успешно на турската армия.

4. Каравелов е добре информиран, че Сърбия стои на първо място в приоритетите на

Затова Каравелов се сближава със славянофилските политически групировки, които се изявяват като опозиция на царското правителство и остро го критикуват за пасивността му по Източния въпрос. Той вижда в тях евентуални бъдещи съюзници, но същевременно разбира, че те, въпреки голямото им влияние във всички сфери на руското

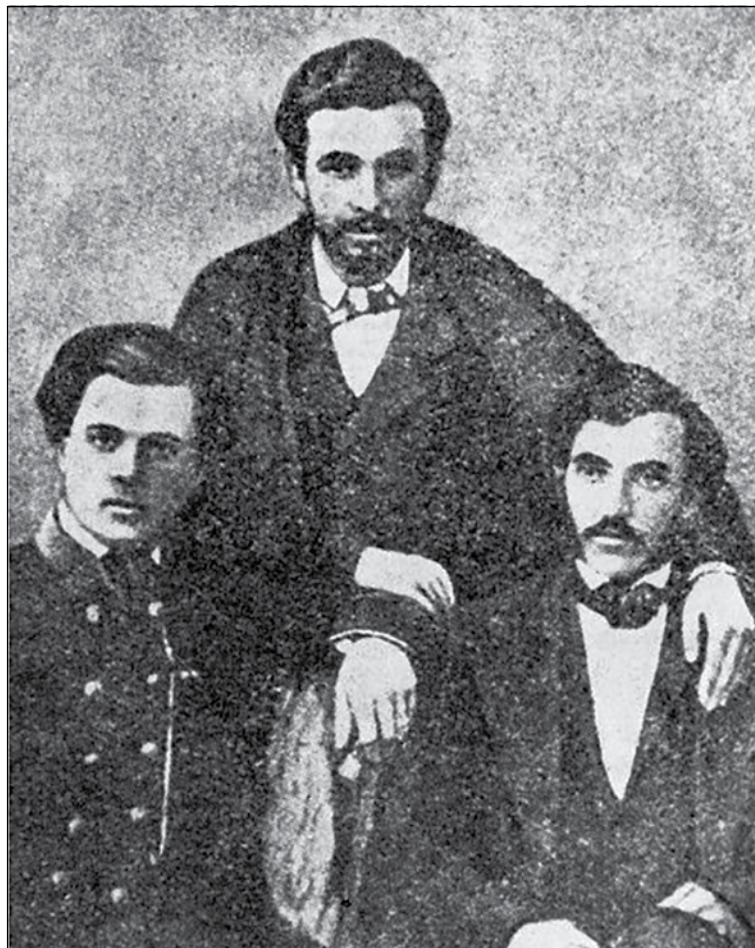
то се стремят към освобождението на сръбските земи, останали под властта на султана. Тяхната цел е да извоюват пълен държавен суверенитет на княжеството. Това искане е залегнало в политическите им програми като първостепенна национална задача.

2. С оглед на намеренията ѝ да воюва против Ос-

руската балканска политика. Това според него означава, че дори ако царското правителство не одобри и не подкрепи военните действия на Сърбия, то поне в никакъв случай няма да ѝ пречи. А в случай, че Сърбия се провали на бойното поле, руското правителство ще бъде принудено на всяка цена да я защити, дори със силата на оръжието. Що се отнася до славянофилите, той е абсолютно убеден, че те ще застанат безрезервно на сръбска страна и активно ще ги подкрепят.

5. Пресният пример на Сардинското кралство, станало двигателен център на освобождението и обединението на Италия, силно впечатлява Каравелов и неговите съмишленици в Сърбия. Той се надява, че италианският пример ще стимулира амбициите на Сърбия да изиграе ролята на балкански Пиемонт, което би било от полза и за българската освободителна кауза.

Посочените принципни съображения мотивират твърдото убеждение на Каравелов, че Сърбия притежава необходимите субективни и обективни възможности за успешна война против Османската империя. Това налага българското освободително движение непременно да се възползва от предстоящата

Константин Миладинов, Любен Каравелов и Петър Тодоров в Москва

на Любен Каравелов

неизбежна война. При наличните обстоятелства, според него, единството със Сърбия е единствената реална възможност за успешна политическа комбинация. Ала осъществяването на подобна комбинация е свързано с много важно условие: българското освободително движение трябва да бъде достатъчно солиден политически субект, за да се възприема и третира в Белград като равноправен и надежден партньор.

Оттук произтича второто фундаментално изискване в Каравеловата политическа стратегия, което предвижда изграждането на общобългарска революционна организация в страната с единен ръководен център. Централното ръководство ще я представлява пред външния свят и ще се грижи за интензивната подготовка на българския народ за въоръжено въстание, което трябва задължително да започне едновременно със сръбската военна офанзива.

В своята ежедневна практическа дейност Каравелов съсредоточава усилията си в споменатите основни направления, като се старае максимално да ги синхронизира. С помощта на своите съмишленици в Сърбия (пар-

тията на либералите и Обединената сръбска Омладина) се стреми, от една страна, да ускори подготовката за война против Турция, а от друга – в ползотворно взаимодействие с Васил Левски да работи усилено за изграждането на централизирана общобългарска революционна организация. И в двете направления той постига обнадеждаващи резултати, но среща и големи затруднения.

През 1867 година Каравелов започва работа в Белград като кореспондент на славянофилските издания „Голос“ и „Московские ведомости“. Тук той се включва активно в сръбския обществен и политически живот, добива широка популярност, намира верни съмишленици. Най-тесни са връзките му с видните дейци на Либералната партия Светозар Милетич и Владимир Йованович, както и с лидерите на Омладината Йован Суботич и Стоян Божкович. В тяхно лице Каравелов открива истински радетели на идеята за сръбско-българско сътрудничество в името на общите интереси на двата братски народа.

Същевременно обаче в Сърбия Каравелов се натъква на остро противодействие от

страна на местните консервативни националистични политически групировки, сред които по известни са Милош Милоевич и Илия Гарашанин. Проникнати от идеята на великосръбския шовинизъм, те виждат в родствената близост между българи и сърби добра възможност да обявят българите за сърби и така да се създаде единна Велика Сърбия. На този коварен замисъл е подчинено например извест-

чески съмишленици. Каравелов полага усилия да афишира и легитимира този център пред външния свят и главно в Белград като фактически съществуваща общобългарска политическа организация. Затова той бърза да оповести програмата на организацията, наречена претенциозно *Български революционен централен комитет (БРЦК)*. В организационно отношение обаче този комитет е в

ло на сръбската карта. През пролетта и лятото на 1876 г. той активно участва като дипломатически представител на руските славянофили и българските доброволци в подготовката и реализацията на сръбската военна кампания.

Каравелов не участва пряко в Сръбско-турската война, нито в Априлското въстание. Ала с основание може да се твърди, че в дъното и на двете крупни събития ярко се откроява неговото политическо присъствие. Въстанието и войната фатално се разминават във времето само с няколко седмици. Между тях не се получава очакваният от Каравелов синхрон. Българското въстание е потушено от превъзхождащите сили на противника, а сръбската армия е разбита и принудена да капитулира. Каравеловият замисъл за политическо единение със Сърбия окончателно се проваля.

Причината, разбира се, не е в липсващия синхрон. Очевидно Каравелов е надценил военните възможности на Сърбия. По-важното е обаче, че военният разгром на Сърбия и Априлското въстание взаимно се допълват с очаквания от него позитивен политически ефект на международната арена. Благодарение на техния мощен международен резонанс българската освободителна кауза се оказва в центъра на дипломатическите преговори за спешното му политическо решаване.

Развръзката на последвалите събития потвърждава блестящо Каравеловата политическа стратегия. През граматичните дни на Цариградската посланическа конференция той с външение усеца, че най-после настъпва дългоочакваният ден на българското държавно възкресение. Смущава го единствено тревожното предчувствие, че съдбата на българското отечество ще зависи до голяма степен занапред от добрата воля и интересите на всемогъщите Велики сили. Предчувствията му се оказват основателни.

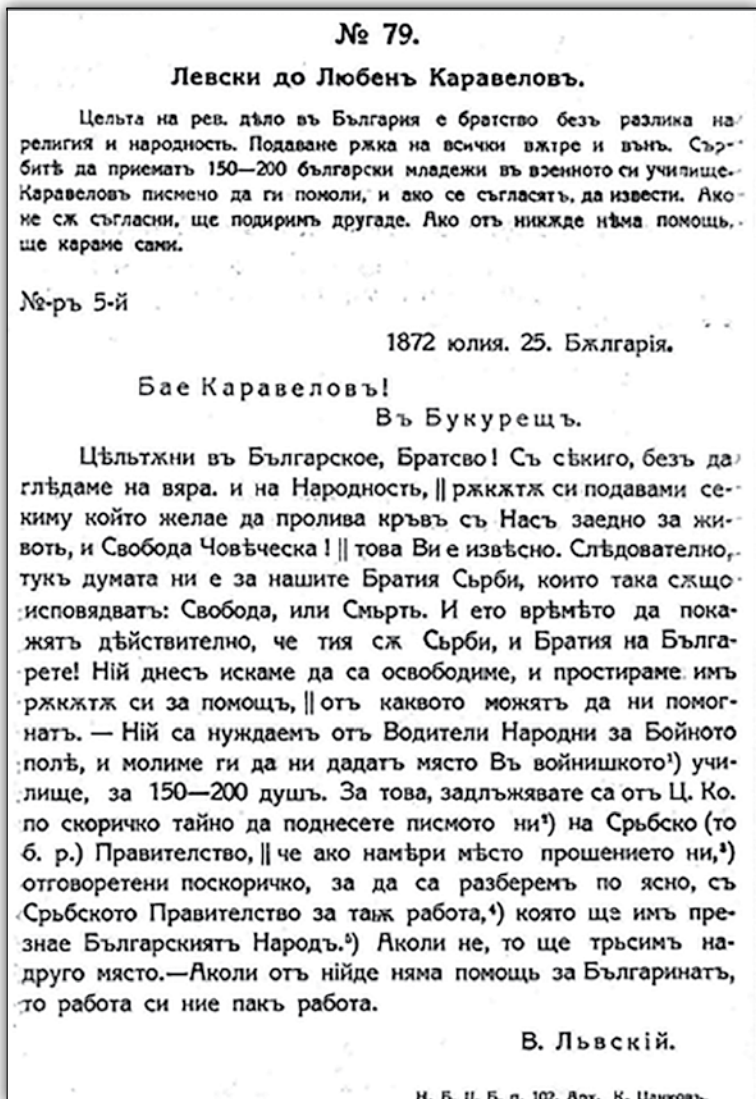
ното „Начертание“ на Гарашанин, както и организираната целенасочена кампания за посръбчване на българите в Македония.

Във възгледите и действията на сръбските националисти Каравелов създава голяма опасност за желаното от него сръбско-българско сътрудничество. Затова води непримирима борба срещу тях и гневно ги порицава като врагове на южнославянското единство.

Въпреки острите спорове със сръбските националистични групировки, Каравелов продължава да бъде оптимист и да вярва в ползата от единството със Сърбия. Освен споровете му със сръбските националисти в Белград Каравелов среща затруднения и във връзка с подготовката на въоръжено въстание в България. Към края на 1869 година той се озовава в Румъния, където е главно средоточие на българската революционна емиграция. Там започва издаването на вестник „Свобода“, около който се формира център от полити-

твърде аморфно състояние, без ясно уточнена структура, ръководство и регионални звена във вътрешността на страната.

За щастие тъкмо по това време Васил Левски изгражда своята уникална Вътрешна революционна организация (ВРО), която обхваща почти цяла България. Политическото сходство в убежденията и целите на двамата лидери води до организационно обединение на усилията им. През пролетта на 1872 година на общо събрание в Букурещ вътрешните и външните дейци се сливат в единен БРЦК под председателството на Любен Каравелов. Това дава силен тласък на подготовката за въстание. Преждевременната трагична гибел на Левски обаче причинява дълбока душевна психологична травма в нежната душевна нагласа на писателя революционер в ролята му на политически лидер. В отсъствието на Левски той сякаш губи вярата си в успеха на въоръженото въстание и от този момент твърдо залага изця-

Ботев като упование

Боян Ангелов, председател на Съюза на българските писатели

За мене няма съмнение, че Христо Ботев е българският поетичен гений. Неговите стихове са неотразими и недостижими. Неговата публицистика жигосва всички, които искат да преминат през живота не с лъвски скокове, а със змийско лазене. Сатирата му превръща самозванците в посмешници и е безмилостна към бездарните безродници. България няма на територията си действащи вулкани, но в душите на всеки българин бушува лавата на вулканичното Ботево слово. Роден в Балкана и горд като него, Христо Ботев е нашата мярка за съвест и преданост към отечествения идеал.

В Алтън Калофер е роден на 6 януари 1848 година поетът, публицист и революционер Христо Ботев – пог величавата сянка на най-високия старопланински връх Юмрукчал. Век по-късно България го нарече на името на поета – Ботев връх. Случило се е и още едно знамение при раждането на Ботев. Датата 6 януари е Богоявление, когато се явява Господ в своята триипостасна същност: младенца Христос, Светия Дух в образа на бял гълъб и Слово то на Бог Отец. Това вдъхновено и одухотворено Слово е приел Христо Ботев още при раждането си, за да напише в „Моята молитва“:

*Вдъхни всекиму, о, Боже,
любов жива за свобода –
да се бори кой как може
с душманите на народа!*

*Подкрепи и мен ръката,
та кога въстане робът,
в редовете на борбата
да си найда и аз гробът!...*

За сътвореното от Ботев може да се говори и пише само в превъзходна степен. Буен и невъздържан, до безумие предан на идеалите за свобода, братство и равенство, този вулканичен българин успя за краткия си живот да сътвори велики дела. Пръв между пишещите и храбър като най-саможертвените храбреци, той – левентът на отечествения дух, остана по-жив от живите. А преди да загине, този исполн на правдата и справедливостта

написа пророческите строфи, които изричаме с благоговение:

*Тоз, който падне
в бой за свобода,
той не умира:
него жалеят
земя и небо,
звяр и природа,
и певци песни
за него пеят...*

*Денем му сянка
пази орица
и въак му кротко
раната ближе.
Над него сокол,
юнашка птица,
и тя се за брат,
за юнак грижи!*

Днес овластени негодници разпродават Отечеството ни и присмехулно заявяват, че Русия преследвала свои имперски интереси, воювайки с вековния наш поробител. Над тези нищожни твари се е навесил Ботев и страшен е погледът му, мрачно е високото му чело. Пита Ботев какво направихме с България, с нашата майчица, в която гният костите на нашите майчици. Какво направихме с гордостта си – примирихме ли се подлещи да грабят последните ни блянове и да смучат силите ни?! И говори Ботев от дълбините на вечността:

*Свестните у нас
считат за луди,
гаунецът вредом
всеки почита:
„Богат е“, казва,
пък го не пита
колко е души
изгорил живи,
сироти колко той
е ограбил
и пред олтаря
Бога измами...*

Тези строфи, изковани от нажеженото желязо на гнева, са приели огъня за най-съвършената му същност. Може би затова светлината от вечния огън не умира. Тя е отрицание на тленността и е друго състояние на съществуване, в което смърт няма. Българските герои са

приели огнената форма на живот – превъплътени в реки от лавата на земното ядро. А тяхно бойно знаме си остава Христо Ботев, създал в мрачния XIX век своето „Символ-Верую...“, където равенството и братството между хората са ненакърним канон и където място за безсърдечни чорбаджии, за жалки политически хамелеони и за продажни вестникари не може да има.

Огнени са стиховете на Христо Ботев, с които горестно страда за гибелта на Левски и Хаджи Димитър, издига им небесни паметници от безсмъртни думи:

*Ох, зная, зная,
ти плачеш, майко,
затуй, че ти си
черна робиня,
затуй, че твоят
свещен глас, майко,
е глас без помощ,
глас във пустиня.*

*Плачи! Там близо
край град София
стърчи, аз видях,
черно бесило,
и твой един син,
Българийо,
виси на него
със страшна сила...*

тръгнат от „На прощаване“ и „Хайдути“. В тези балади народното творчество е влечено с личностното битие на поета и затова отъждествяваме Ботевата поезия с издигнат до небесата гигантски гръб, чиито корени пият от изворите на народностния гений, за да достигне короната му недого

го съпътстват до последното му земно дихание.

Гениалността на Христо Ботев е превъзможнала всички исторически аксиоми и с мъдро постоянство узаконява гордостта на народната съвест. А тя при всички обстоятелства остава непроменима, защото е защитник на онеправданите, полу-

Ако изследователите на българското литературно творчество се замислят защо Христо Ботев е така съдбовно свързан с родната ни стихотворна класика, непременно би трябвало да

стижими висоти. Поетичното творчество на Ботев недвусмислено доказва, че всеки велик творец прекрачва в своето безсмъртие благодарение на традициите, които са го създали и които

чава вдъхновение от поезията и е устремена там, където яснеят имената на вечно живите. Сред тях името на Христо Ботев свети яснолико и неотразимо като наше упование и наша надежда!

Героичният път на Ботевата чета

Сред ярките събития, които винаги ще ни изпълват с гордост и самочувствие на нация с европейско достойнство, е гръзненият поход на Ботевата чета в края на май 1876 г. Всеотдайният патриотизъм на Ботевите четници е израз на солидарност и съпричастност към великото дело на Априлското въстание. Жертвоготовността на българските емигранти, участвали в бойния поход на четата, е потвърждение на думите на патриарха на българската национална революция Г. С. Раковски: „Любовта към Отецеството превъзхожда всички световни добрини“.

В дните на Априлското въстание нашите емигран-

четата се записват братът на войводата – Кирил Ботев, братът на Васил Левски – Петър, и други познати имена сред патриотичната емиграция в крайдунавските пристанища.

Без да имат необходимо време за специална военна подготовка, преоблечени като градинари и търговци, четниците овладяват австрийския параход „Радецки“ и на 17 май 1876 г. дебаркират при Козлодуй. Целуват родната земя и без да губят време, се отправят към центъра на най-близкия революционен окръг – Враца.

От Козлодуй започва похотът на безсмъртието на Ботевите четници. На 18 май

дат на преследващите ги потерии.

Като достоен боец загива и Никола Войновски, който с част от четата се устремява към Панагюрище с надеждата да помогнат на въстанието там. Заловените четници са изправени пред турските съдилища, където получават тежки присъди – затвор и заточение.

Макар и разгромена от османците, четата на Христо Ботев остава ярка диря в най-значимата революционна проява на българите – Априлското въстание. С гръзното, но цивилизовано овладяване на парахода „Радецки“ четата по свой начин популяризира

Ботевата чета. Худ. Никола Мирчев

ти в Румъния и в съседните страни с жив интерес следят развоя на събитията. Искреността и патриотизмът на всеки честен патриот са поставени на изпитание поради общонационалния характер на битката на априлци, които въстават в името на българското възкресение.

Харизматична личност с безспорни лидерски и организационни качества, Христо Ботев формира чета от 200 души – решителни патриоти емигранти, готови да поемат пътя на борбата. Пръв помощник на войводата Христо Ботев е офицерът Никола Войновски, а знаменосец – Никола Симов – Куруто. Освен тях в ръководството влизат Никола Обретенов, Иваница Данчов, поп Сава Катрафилов, Георги Апостолов и гр. В

на Милин камък те водят тежко сражение с многобройна потеря от черкези и башибозук. Загиват знаменосецът и около 30 четници. На 19 май четата се отправя към Велес, след което се насочва към връх Вола, над град Враца. На 20 май се води поредното ожесточено сражение с башибозук и редовни военни части. Привечер на 20 май/2 юни на югоизточния склон на руда Камарата, където щабът на четата се събира да обсъди обстановката, неочакван куршум пронизва войводата.

Останали без подкрепление, без храна и боеприпаси, изтощени от умора и напрежение, четниците се пръсват в различни посоки, но скоро попа-

националната кауза на въстаналите през април 1876 г. българи.

Подвигът на Ботевата чета с основание се свързва с Априлската епопея. Признанието и уважението към безсмъртния подвиг на Христо Ботев и загиналите революционери идва веднага след Освобождението. Датата 2 юни – денят на гибелта на поета революционер, става традиция и обобщен израз на признателност към загиналите за свободата и Освобождението на България. Примерът на Ботевата чета винаги ще бъде мерило за висотата, към която трябва да се стремят всички поколения българи, радетели за просперитет на Родината.

НВИМ

Обърканите дати в историята

Доц. Стефан Коларов

Поводът да напиша тези редове е датата 25 декември 1847 г., когато навърх Рождество Христово в Калофер, в семейството на учителя Ботьо Петков и неговата съпруга Иванка се появява на бял свят първородният им син Христофор, кръстен според правилата на гръцката църква у нас и тогавашната именна система. Всъщност синът идва с името си.

Или според простите изчисления на 25 декември 2017 г. – първия ден на Коледа, се навършват 170 години от рождението на великия поет и революционер. Но тази бележита годишнина на автора на „Хаджи Димитър“ и „Политическа зима“ е отбелязана на 6 януари 2018 г., Богоявление. Защо?

Причината се крие преди почти четири века, когато папа Григорий XIII решава да промени Юлианския календар със своя була от 24 февруари 1582 г. и за дата на промяната е избран 4 октомври 1582 г. Безсмъртният Мишел дьо Монтен, който му е съвременник, отбелязва в своите „Опити“ това изключително събитие.

В България със закон, гласуван от Народното събрание на 14 март 1916 г., е въведен Григорианският календар, който влиза в сила на 14 април 1916 г. Всички, които като мене са разгръщали старите пожълтели и разпадащи се страници на вестниците, излизали след Освобождението и особено в началото на XX век, знаят, че много събития са отбелязвани с две дати – по стар стил и по нов стил. И така до гласувания закон.

Това впоследствие довежда до обърквания, които продължават и до днес, защото в преизчисляването на датите няма последователност или поне въведен някакъв порядък.

Ако посоча пак случая с Ботев – той загива на 20 май 1876 г., но денят за отдаване на почит е на 2 юни, а не на точната дата 1 юни.

Левски е обесен на 18 февруари, но денят на почит, заради откриването на паметника, също се измества с един ден и така става 19 февруари. По този повод проф. Петко Петков от Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ положи значителни усилия поне да се означава точната дата на гибелта на Апостола. Но силното стихотворение на поета Иван Цанев за 19 февруари не може да се промени!

Съединението става на 6 септември 1885 г. по стар стил и въпреки усилията на проф. Илчо Димитров като министър на народното образование да наложи датата 19 септември, както е по нов стил, той не успя. И улицата в центъра на София продължава да носи това име („6 септември“), и тържествата са на същата дата, на която е станало събитието.

Подобен е случаят и с 22 септември – Деня на независимостта, макар че по нов стил той трябва да бъде на 5 октомври.

Объркването стана още по-голямо, когато Българската православна църква направи своята православна реформа от 18 юли 1968 г. Тогава у нас се възприе католическият църковен календар и ние се оказахме единствените, които празнуваме дати, които не съответстват на религиозните празници, възприети от Йерусалимската, Руската, Сръбската, Грузинската, Македонската църква, Света Гора и разбира се – от Гръцката патриаршия. Журналистката Татяна Мачковска в статията си „Как ни напаниха папско-масонския календар – т.нар. стар и нов стил?“ от 27 май 2012 г. разглежда подробно този проблем.

Сега отново се връщам към Ботев и неговия рожден ден, който отбелязахме на Богоявление, а не на Коледа, както би трябвало. Още в самото начало на 2018 г. освен Председателството се зареждат още такива ярки юбилеи като 140-ата годишнина от Руско-турската освободителна война и този на Пейо Яворов, който е връстник на Освобождението... Идват и други важни дати и събития.

Българското опълчение

Българското опълчение е историческо свидетелство за приемственост между доосвободителните националноосвободителни движения и традиции и националните въоръжени сили на новата българска държава след 1878 г.

Формирането на Българското опълчение се осъществява успоредно с дипломатическата, морално-политическата и военната подготовка на Русия за освободителната война. От ядрото български доброволци, участници в Сръбско-турската война – 1876 г., се създава „Почетен пеши конвой“ към главнокомандващия, състоящ се от три дружини. Поради големия брой доброволци – участници в Априлското въстание, емигранти в Румъния, Влашко, от поробените български земи, конвойят е реорганизиран в 6 дружини и преименуван в *Българско опълчение*. Всяка дружина има по пет роты и наброява до 1002 души. Към 16 юни 1877 г. в опълчението вече участват 7444 нисши чиновници, 72 оберофицери, 4 щабни

Опълченци от Видинския край

Освобождението, то става символ на честта, достойнството и патриотизма, на националната кауза и идея, на възжеланията и интересите на българския народ. Знамето е изработено от три копирени ивици – бяла, червена и синя. В дясната страна на знамето са изобразени Светите братя Кирил и Методий, а в лявата е

клетва пред него повдигат духа и самочувствието на опълченците. В боевете те съумяват да го запазят неопетнено с цената на няколко живота, между които и този на храбрия подполковник Калитин. Накрая знамето е спасено от руския подофицер Фома Тимофеев и опълченеца Никола Корчев. Командир на Българското опълчение е ген. Н. Г. Столетов.

Три дни след полагането на клетвата опълченците минават в тържествен марш пред ликовете на Св. Св. Кирил и Методий, отдавайки почит към делото на първите славянски покровители на българската войска. Българските опълченци са въоръжени с френски пушки „Шаспо“. През есента на 1877 г. започва превъоръжаване на опълченците с руската пушка „Крнка“. Така, надеждно въоръжени, опълченците всеотдайно се сражават в януарските

студове срещу укрепленията на Вейсел паша при Шипка и Шейново. За воинските им качества началник-щабът подполковник Ринкевич по-късно пише: „*Не може да не се удивиш на това младо опълчение... За три месеца от създаването си то се показва като истинска, стара редовна армия, която може да се посочи за пример*“. В прощалната си заповед до руските войници ген. Гурко отбелязва храбростта на българските опълченци, като казва: „*Това беше първото сражение, в което вие се сражавахте с врага и веднага се показате такива герои, с които може да се гордее цялата руска армия... Вие сте ядрото на бъдещата българска армия. Ще минат години и тази бъдеща българска армия ще каже: „Ние сме потомци на славните защитници на Стара Загора*“.

Тези думи на руския генерал красноречиво свиде-

телстват, че от спомагателен военен отряд Българското опълчение се превръща в първостепенна бойна част. Това се потвърждава не само в сраженията при Стара Загора, Шипка и Шейново, но и през цялата война.

След Освобождението участниците в опълчението са сред най-почитаните граждани и поборници, удостоявани с високи държавни и военни отличия като ордена „За храброст“, юбилейни медали и др. В чест на 25-годишнината от Шипченската епопея ветераните са наградени със специална сребърна чаша от руския император Николай II. В следосвободителна България българските опълченци са в първите редици на създаващите се в страната въоръжени сили, истински борци и радетели за Съединението през 1885 г. и неговите защитници през Сръбско-българската война.

НВИМ

Никола Корчев – последният знаменосец на Самарското знаме. НВИМ

Войводите Иван Кършовски, Панайот Хитов и Иван Зерделийски

офицери и един генерал. В хода на войната се сформират още 6 дружини и няколко конни отряда, като численият състав достига над 12 000 души.

На 6/18 май 1877 г. в гр. Пловдив в тържествена обстановка, в присъствието на много чуждестранни кореспонденти, дипломати, румънски граждани, български емигранти, руски войници и офицери, на 3-та рота от 3-та дружина е връчено Самарското знаме. Оцеляло в боевете и сраженията за

образът на Св. Богородица с Исус. На лентата към знамето има надпис, който гласи: „*На българския народ, гр. Самара – 1876 г.*“. Знамето е изработено от монахините в девическия манастир край гр. Самара. При клетвата под знамето Пьотър Алабин в кратко слово подчертава, че то е дар „от цялата руска земя“, а старият четник дядо Цеко Петров пожелава „знамето да мине през цялата българска земя“. Връчването на знамето и полагането на

Групова снимка на духовия оркестър при Априловската гимназия с опълченци и поборници на юбилейно честване. Габрово, 1933 г. НМО, Габрово

За цената на свободата

Проф. Пламен Митев

Често ни се вменява, че сме получили свободата си даром, че ако не е била решимостта на Русия, чуждото господство би продължило още дълго. Действително, ако руската дипломация не се намесва през есента на 1876 г. и ако руското правителство не поема отговорността да започне военната кампания на Балканите, радикалното решаване на Източния въпрос за пореден път би се отложило във времето. Но признаването на това обстоятелство по никакъв начин не означава, че българите са стояли със скръстени ръце и само са чакали да се появи отнякъде техният спасител. Всъщност всички балкански народи (вкл. гърците и сърбите) стигат до своето освобождение също с помощта на Русия. Но по-важното в случая е, че и българите плащат част от цената на своето освобождение. При това, изразена с числа и с конкретни факти, тя съвсем не е за подценяване.

Пряко участие във войната вземат над 12 хиляди опълченци и повече от 25 хиляди въоръжени доброволци, организирани в самостоятелни чети, действащи в тила на турската армия. Стотици българи са използвани от руското командване като разузнавачи, съгледвачи, водачи, преводачи. Подвигът на тези позабравени герои съвсем не е по-маловажен от саможертвата на войниците и офицерите по бойните полета. Сраженията при Стара Загора показват на какво са способни неопитните уж български опълченци. В горещите августовски дни на 1877 г. отново те спасяват позициите на Шипка. Четите на Панайот Хитов и Филип Тотю, на Ильо и Петко войвода нанасят удари в тила на турската армия, осигуряват ценни сведения за руското командване.

Да си припомним например смелостта на онзи възрожденски гаскал, който с риск за живота си подхвърля на турците фалшив план за форсирането на р. Дунав, което позволява на ген. Драгомиров да извърши на 15 юни 1877 г. десанта при Свищов с минимални загуби. Или неизвестния български разузнавач, който близо два месеца (през юни и

юли 1877 г.) подава на щаба на Дунавската армия подробни сведения за разположението на турските части в района на прословутия четириъгълник Силистра–Русе–Варна–Шумен и благодарение на него отрядът на престолонаследника Александър Александрович предприема успешно настъпление в района на Бяла.

„Победите. Панихуда“ (1878-1879). Худ. В. Верешчагин

По същия начин изпълняват поставените им задачи по разкриване на действията на Мехмед Али паша в Разград и околността Тома Кърджиев и Иван Илиев. С помощта на такива именно български храбреци замислената за 9-10 септември 1877 г. контраофанзива на турците от Разград към Търново е осуетена, а с това се проваля и опитът на турското командване да подпомогне Осман паша при Плевен.

Припомняйки си всички тези факти, не можем да не отбележим и страданията, през които преминава мирното християнско население по българските земи по време на войната. В хода на бойните действия стотици

унищожена. Бойните действия в района на Предбалкана и подбалканските полета, в Плевенско и Ловешко, в Софийско, Старозагорско и Сливенско оставят своя осезаем отпечатък върху стопанския облик на всички онези селища, върху които се е градил просперитетът на възрожденското ни общество. Жертвите сред българското население многократно надвишават загиналите по време на Априлското въстание от 1876 г. Вследствие на поголовните кланета в Старозагорско, Новоагарско, Карловско, Казанлък, Ловеч, Каварна, Сярско, както и в резултат на неконтролируемите безчинства на нередовната турска армия и

системното физическо унищожаване на българския елит (местните първенци, учители, свещеници, богати и влиятелни търговци и занаятчии) в отделни селища и региони са избити без съд и присъда над 50 хиляди души. По данни на официалната статистика, правена непосредствено след подписването на Бер-

Положението на християните се утежнява и от обстоятелството, че с руското настъпление към Стара планина в по-големите градове и селища на юг от Балкана прииждат компактни групи от мюсюлмански бежанци, за които местните власти трябвало спешно да намерят жилища и храна. Част от тези бежанци изливат с невероятна жестокост гнева си за пораженията на турската армия, като особено изобретателни в издевателствата и грабежите над мирното население са черкезите и башибозукът.

Черната хроника на войната може да бъде продължена с още примери, но всички те категорично опровергават твърденията на някои съвременни уж автори, че българите живеели добре под сянката на падишаха и че войната от 1877-1878 г. била напратена на подвластното християнско население от Азиатския департамент и неговите дипломати, които се стремяли единствено и само да защитят руските стратегически интереси на Балканите.

За съжаление, много са непрочетените все още страници от историята на нашето освобождение и проучването на тези „непознати лица“ на войната тепърва предстои. По-важното в случая е да се подчертае, че не получихме свободата си „на тепсия“, че и ние платихме своята цена, за да разкъсаме оковите на петвековното чуждо иго. В този именно смисъл възкресението на българската държава, станало възможно в резултат на Руско-турската освободителна война, е най-голямото постижение в новата ни история. Благодарение на тази война, в която българи, руси, украинци, литовци, белоруси, арменци, грузинци, финландци, румънци се бият и загиват редом един до друг, българската национална кауза най-после съумява да се измъкне от бездънното тресавище на заплетения Източен въпрос и постига своята заветна цел – възстановяване на изгубената някога държавност и шанс да се приобщим към модерния европейски свят.

Шипка-Шейново. Скобелев под Шипка. Худ. В. Верешчагин

линския договор, се вижда, че само в района на Пловдивско и Сливенско по време на войната са разграбени и опожарени или напълно разрушени 40% от жилищния фонд и 76% от училищните сгради и църквите.

Замисляли ли сме се например на какви издевателства и насилия е подложено българското население в тила на турската армия? В зоните на сраженията, под формата на извънредна повинност, българите са заставяни да участват в изграждането на укрепени лагери и защитни диги. Ежедневно за нуждите на турската армия е трябвало да се осигуряват огромни количества каруци и товарни животни, зърно, фураж и хранителни продукти, които десетократно надхвърлят целогодишните задължения на подвластното християнско население отпреди началото на войната. За да се позакърпи пък държавният бюджет, Високата порта измисля организирането на задължителна лотария сред българите, под формата на лотарийни билети (всеки от по 10-20 гроша). Така за няколко месеца само за нуждите на турските гарнизони в Русе, Шумен, Варна и Силистра са събрани над 9 млн. гроша.

Родното книгопечатане в Цариград

Проф. Лъчезар Георгиев

Печатниците в най-големия книжовен център на българите – Цариград, допринасят съществено за развитието на родната печатна комуникация от 40-те до средата на 70-те години на XIX век. След неуспешното начало на първия наш вестник „Българский орел“, издаван в Лайпциг през 1846 г., неговият редактор г-р Иван Богоров пристига в Цариград и в началото на 1848 г. основава „Цариградски вестник“. Отначало печатането става в печатницата на арменца Тадей Дивитчиан, а впоследствие Богоров с много усилия сам организира своя печатница, която се разширява при следващите собственици Александър Екзарх (до 1860 г.), Тодор Бурмов и Стамо Даскалов. Последният собственик е Петко Р. Славейков, който тук печата вестник „Македония“, както и много книги с учебен и педагогически характер, а също и художествена литература. По-късно печатницата преминава в ръцете на Христо Г. Бъчваров, където излиза книгата „Отоманските закони“, печатат се и сатиричните издания „Звънчатий глумчо“ и „Шутош“, редактирани от П. Р. Славейков. Печатницата просъществува до края на 1874 г.

Другата печатница със значителен принос към книгоиздаването и периодиката през Българското възраждане е тази на Драган Цанков и Боян Мирков. След неуспешния опит да отвори печатница в родния Свищов Д. Цанков премества закупения от Виена инвентар в Цариград, където вече е учител във френския колеж в кв. „Бебек“. Тук се печатат български книги, проуниатският вестник „България“ (1859 – 1863) и списание „Български книжици“ под редакцията на Д. Мутев. Печатницата преминава в ръцете на Димитър Паничков, който е и разпространител на в. „България“, но заради отпечатани материали срещу правителството и султана е изправен пред съд. Д. Паничков обаче успява да избяга в Русия и оттам в румънския град Браила, където отново започва да се

занимава с книгопечатане и издателска работа.

Изоставената печатница на Д. Паничков се използва за нуждите на българското читалище в Цариград, а от 1872 г. е подновена и там се печата списание „Читали-

вич. Там е издадена кратка служба с църковнославянски шрифт, 28 с., за Свети Харалампий Магнусийски Чудотворец под редакцията на Неофит Рилски (превод от йеромонах Е. Хилендарец и Р. Попович от гръцки),

емник е на дейността, развивана от печатницата на К. Огнянович, но с по-добър печатарски инвентар, което спомага за печатането на църковни книги, календари, учебна книжнина. Умира през 1878 г., а в печатницата до смъртта му са издадени 72 български книги.

По-известни печатници в Цариград, главно на арменци, които изработват български издания, са печатницата на А. Минасиян, където излизат и вестниците „Гайда“, „Македония“, „Право“, „Напредък“, „Зорница“ и отделно 73 български книги; печатницата на Азот Х. Бояджиян – с 21 отпечатани български книги; печатницата на Д. Арамиян – 9 български издания; печатницата на О. Кавафиян – 6 български книги, както и печатниците на вестниците „Courier d'Orient“, „Phare de Bosphore“, на турския вестник „Халикат“ и др.

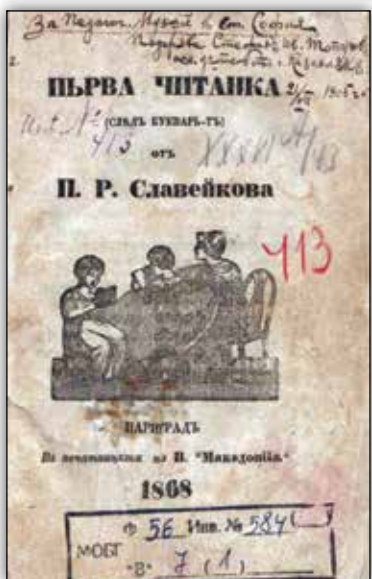
В повечето от посочените чужди печатници работят и българи, които изучават печатарството и впо-

пътят към модерните за времето издателски структури. На 3 май 1870 г. в Цариград е организирано Българско печатарско дружество „Промышление“, в което се записват за членове български търговци, печатари и словослагатели. Председател на дружеството е Петър Карапетров, активно подкрепян от Стефан С. Бобчев.

През 1873 г. П. Карапетров, вече с достатъчно полиграфически опит, разкрива печатница. Съдружниците от „Промышление“ одобряват инициативата. Към дружеството има и добре уредена книжарница с управител Иван Г. Говедаров, по-късно печатар, издател и книжар в София. Така учредено, „Промышление“ е първият добре изграден издателско-полиграфически комплекс с маркетингова структура, модерна за времето си печатна база и издателски екип, който печата и списание, а по-късно вестник „Ден“ (1875 – 1876). За периода 1873 – 1875 г. са отпечатани 22 книги – сериозна продукция за толкова кратко време.

В навечерието и при избухването на Априлското въстание 1876 г. заради антиправителствени материали е спиран от властите, като последният брой излиза на 14 юли 1876 г. Печатницата е затворена и продадена от кредиторите на сдружението. Затворена е и книжарницата. П. Карапетров е арестуван, впоследствие освободен и избягва при руските войски. Дружеството понася тежки финансови загуби.

От 1843 до 1878 г. в Цариград работят 25 печатници – със собственици българи, арменци, на гръцката патриаршия и някои чуждоезични вестници, които издават най-много от всички български книги през Възраждането – общо 535 заглавия. Между 1857 и 1875 г. у нас са отпечатани най-много книги – 430, а най-плодоносни за книгоиздаването ни са 1869 и 1872 г., когато завършва борбата за църковна независимост и се утвърждава Българската екзархия.

ще“ (1870 – 1875). За отпечатването му се използват и други печатници – на в. „Македония“, на П. Карапетров и на Д. Арамиян.

От 1841 г. за кратко време функционира печатницата „Писмени трудолюбивия пчели“, чиято дейност се свързва с името на книжовника Константин Огняно-

следвайки принципа на миниатюрната илюстрация в старобългарските издания.

Популярна и с реален принос за българската книжовност е цариградската печатница на Тадей Дивитчиан. Макар да е арменец, неговата дейност е широко популярна сред българските издатели и книжари. При-

следствие сами основават печатници или работят като български печатари и книготърговци. Сред тях са Петър Карапетров, Христо Г. Бъчваров и др.

Още един значим издателски факт, вече в началото на 70-те години, реализиран също в столицата на Османската империя, проправя

От „Здравствуйте, братушки“ до „Опълченците на Шипка“

Доц. Стефан Коларов

С книгата „Избавление“ от Иван Вазов започва художественият летопис на Освобождението

Провидението дарява Вазов не само с мощен талант, но го прави съвременник на изключителни исторически събития, които той възпява с жив патриотичен патос. За да избегне погромите и опасностите по време на Априлското въстание, младият поет напуска Сопот, вслушвайки се в съветите на своята майка, и заминава за Румъния. В Букурещ, въпреки несгодите и суровите условия, продължава да пише и успява да издаде дебютната си книга „Пряпорец и гусла“ (1876) с помощта на Българското централно благотворително общество, подписана с псевдонима Пейчин. Издателят Драган В. Манчов посъветвал автора да не поставя истинското си име заради бунтовното съдържание, което можело да накара турските власти да преследват близките му.

В румънската столица Вазов създава и новите си стихове „под впечатление от грозните новини, пристигащи от България подир потушаването на въстанието и при ободрителните слухове за неизбежността на руско-турска война“.

Така поетът решил да събере стиховете в нова книга, като първоначално избрал за заглавие „Въздишките на България“, но после го променил на „Тъгите на България“. Били

отпечатани 1000 екземпляра. Според Вазов Любен Каравелов дал положителна оценка.

В тази книга за първи път се появява стихотворение, посветено на Дядо Иван – „Русия“. Същевременно с това Вазов публикува „Векът“ и „Към Европа“, в които изразява възмущението си, че големите европейски страни остават равнодушни към жестокостите по време на Априлското въстание и след него, че не застават в защита на страдащия български народ. Той не скрива своето разочарование от Дизраели и неговата завоевателна политика, която подкрепя османската власт. Но не отминава и онези дейни англичани като Уилям Гладстон, които защитават пострадалото население, или една дама благодетелка, за която пише в стихотворението „На леди Странгфорд“.

Вазов споделя пред проф. Иван Д. Шишманов, че през цялата зима на 1876 г. живеел в стая без никакво отопление и затова се налагало да пише „със замръзнали от студ ръце“. През геня отивал в едно кафене, където ходели и българските емигранти. Може да се каже, че именно тази атмосфера е давала още по-голямо вдъхновение за неговите изповеди. Но идващата пролет засилва надеждата, че ще настъпи очакваният час, изстрадащото отечество ще получи очакваната помощ, и това кара поета да следи всяко ново известие. И когато

войната е обявена, той отива при посрещането на руските войски в едно село, недалеч от Букурещ.

В стихотворението „Разходка до Баняса“ неговият възторг е неугържим:

„Идам!“ Аз стреснах се.
От близкия хълм
Вятърът принесе
топоти и гръм.
Прах гъстък дигна се.
Към нази препуска
с прапори развети
конниците руска...
Аз гледах. Те идеха там!
От радост, възнене
поимах едвам...
Сърце ми безумно в
гърдите туптеше.

Наред с радостната възбуда поетът не пропуска да отбележи и трагизма, съпътстващ всяка военна битка:

Те идеха с песни
на врани коне!
(Като че на сватба, а не на
клаане.)

Но въпреки тревожните предчувствия, не може да утържи възхищението си пред настъпващите руски богатири:

Те идеха стройно
и пееха там.
И тяхната песен,
като в някой храм,
се пръскаше гръмко
вред под небосвода
и лейше в гърдите мисъл
и свобода.

Две седмици, след като цар Александър II преминава Дунава, и Вазов се прехвърля в Свищов, където се настанява на квартира в дома на Цветан Радославов, чиято слава ще изрее госта по-късно – със Сръбско-българската война. Тогава ще се роди песента му „Горда Стара планина...“ и ще минат дълги години, докато тя стане наш национален химн.

Тук Вазов научава трагичната вест, че Минчо Вазов е бил убит от башибозуците на 21 юли 1877 г. при бягството му в Балкана от горящия Сопот.

Започналият да излиза пръв български всекидневник „Секидневний новинар“ отпечатва като хвърчащи листове

няколко Вазови стихотворения: „На негово императорско височество Великий княз Николай Николаевича, главнокомандующий на южноруската армия в Плоещ“ (10 май 1877); „На негово императорско Величество Александра II (2 юни 1877); „Падна Плевен!“ (29 ноември 1877). Създадени по горещите следи на събитията, тези творби разкриват една от значителните особености на Вазовия талант – той откликва веднага на това, което става край него, пресъздава го със завладяваща емоционална сила.

Като хвърчащ лист се появява и „Чувства по Новата 1878 година“ в Свищов. С нужната тържественост, но и с едно добре овладяно чувство на очакване са предадени съкровени мисли:

Посрещам те в тоз миг,
о, радостна година,
но не със песни, с вик,
не с чаша руйно вино,
не с шум и суета,
в кои духът залитва,
но с трепетна душа,
с вяра и молитва.

През настъпващата година той вярва, че свободата „скоро ще огрей земята ни широка“, ще паднат „тираните сурови“ и „тежките окови“, „и руският орел над своите малки братя“ със слава ще простре крилата си като обятия. Поетът желае да започне „у нас живот и нов, и славен“, крепи го увереността, че „велико, с дух крилат потомство ще израсне“.

Вазов се прехвърля в Русе, където работи като „младши чиновник за особени поръчки“ при руските генерали Золотарев и Акимов. Тук той създава на 15 август 1878 г. и един от шедьоврите си – „Здравствуйте, братушки!“.

Още от детските си години ние заучавахме това стихотворение по случай Трети март и то е останало в паметта ми със своята простота, прямота и приповдигнатия призивен тон. То присъществаше във всички наши христоматии и така стиховете на Вазов бяха винаги в центъра на тържествата.

Самото начало на творбата грабва с този детски вик: „Мамо, мамо, я ги виж!“ и умалителното „крушките“, което така естествено се римува с обръщението към братята освободители. Вазов е намерил силна и завладяваща форма – четири декади, като всяка част завършва с основния поздрав-рефрен: „Здравствуйте, братушки!“. След детето се нареждат и образите на орача, на Тракия момите и като обобщение – „и народът с лик засмен“. В третата декада откриваме интонации, които по-късно „възкръсват“ с нова сила в другата прославена творба на Вазов „Опълченците на Шипка“, вече написана при други условия и оформила края на „Епопея на забравените“:

Шипка! Шипка!
Гръм се чуи.
Гурко мина планините!
Радост, чудо беше туй!
И на Тракия момите
срещат храбрите борци
и покриват със венци
техните глави,
коне и пушки...

Следейки отблизо динамиката на битките, на успехите и пораженията, още в заглавията на стиховете си поетът ясно разкрива онова, което го е развълнувало и той е откликнал с лирата си: „Топът заехтя!“, „Погребените солдати“ (така е в оригинала), „Голгота“, „Изгнаниците“, „Надей се, Българийо!“...

„Избавление“ е издадена от Илия Р. Блъсков и Г. Цончов в Букурещ през 1878 г., преди да се свика Берлинският конгрес, на който Санстефанска България е жестоко и безмилостно разпокъсана заради Великите сили, които не са искали да има голяма гържава, близка с Русия.

А в Пиргон, когато през 1879 г. Тодор Г. Влайков се записва да учи във втори клас в Софийската мъжка гимназия, под въздействието на Вазовите стихове той започва да пише първите си поетични изповеди. И макар че впоследствие пише проза, той запазва своя верен усет към поетичното и родолюбиво начало на автора на „Избавление“.

Трети март – българският ден

Проф. Пламен Павлов

Изпълват се 140 години от възкресяването на българската държавност след пет века чужда власт – власт, която нашите прагеди наричат „турско робство“ или „отоманско иго“... Дори и след прословутите реформи от средата на XIX в. неравноправието и беззаконието в Османска Турция дават достатъчно основания на българите да определят своето положение именно по този начин. Затова и днешните спорове на тази тема са лишени от всякакъв смисъл.

Руско-турската война от 1877–1878 г. – освободителна за българската нация, предизвиква не само възторзи, но и противоречиви оценки. Те поставят под съмнение не важността на историческите събития, а обичайните мантри за „гядо Иван“, „славянско“ и/или „православно братство“, „грудба“ и т.н. Резервите към патетиката на миналото са обясними – ясно е, че една Велика сила не започва война само от хуманни побуди... Разбира се, водещи са геополитическите интереси на Руската империя. Това обаче не изключва проявите на солидарност към българите в различни слоеве на руското общество, примерите на човешка съпричастност и благородство.

Нека се освободим от емоциите и си спомним за Освободителната война, за най-яркия резултат на българската национална революция, „морална и с оръжие“...

Кървавото потушаване на Априлското въстание както никога дотогава поставя „Българския въпрос“ пред световното обществено мнение. Глас в защита на българите издигат най-светлите умове на епохата: Юго, Достоевски, Толстой, Дарвин, Гарибалди, Менделеев... Този път Великите сили не могат да загърбят българската кауза. След провала на авторитетната посланическа конференция в турската столица в края на 1876 г. остава единствено пътят на войната. Тя е обявена на 12/24 април 1877 г. с манифест на руския император Александър II.

На 10/22 юни части от корпуса на ген. Цимерман стъпват на българска земя при гр. Мачин в Северна Добруджа (днес в Румъния), посрещна-

ти възторжено от местните българи.

Главният удар е при Свищов на 15/27 юни, осъществен от ген. Драгомиров. Основните руски сили, командвани от великия княз Николай Николаевич, са организирани в три отряда. В предния начело с ген. Гурко влиза и Българското опълчение. С бърз марш Гурко освобождава старата столица Търново, преминава Балкана и овладява Казанлък, Стара и Нова Загора. Уви, този смел рейд не е подсижен във военностратегически план. В

жертви. Преминалият в Североизточна България Сюлейман прави опит да настъпи към Търново и Плевен, но е спрял в боевете при Елена и Златарица. Благодарение на опитния стратег ген. Тотлебен Плевен пада (16/28 ноември 1877), а руското настъпление се възобновява с нова сила. В условия на жестока зима Гурко преминава Стара планина и освобождава София (23 декември 1877/4 януари 1878). Централната турска групировка на Вейсел паша е разгромена при Шипка и Шейново, след което

мо като човешки потенциал, и не само! Наред с Опълчението действат доброволчески отряди, както и т.нар. народни милиции, създадени в най-невролагичните точки – Стара Загора, Казанлък, Карлово, Сопот, Габрово, Севлиево. В някои случаи те наброяват над хиляда души, водят борба с бандитски банди, осигуряват обществения ред. Важна е ролята и на „народните горски чети“ под командата на „вехтите войводи“ Панайот Хитов, Филип Тотю, Илю Марков и др. Благодарение на тях и на

Това става въпреки злощастните последици от Берлинския конгрес от лятото на 1878 г., с чиито решения изконни български земи остават или попадат под чужда власт.

Освободителната война е върхов израз на единството на българската нация. От записките се в Опълчението над седем хиляди доброволци около хиляда са от днешна Македония, стотици са българите от Бесарабия и Румъния, от Добруджа и Поморавието. По обективни причини най-много са опълченците от градовете и селищата от двете страни на Стара планина – от онези места, където е най-силна комитетската мрежа на Васил Левски, където са огнищата на Априлското въстание. Единството на българската нация е категорично изразено и с „адресите“ на общините от цялата българска земя, особено от Македония, Поморавието и Добруджа, до Великите сили. Затова не бива да забравяме, че войната от 1877–1878 г. носи свобода само на част от българския народ... Изконно български области като Македония и Източна Тракия остават под турска власт, Северна Добруджа и Поморавието са дадени съответно на Румъния и Сърбия.

Сто и четиридесет години след Освобождението на България символ на тази грандиозна промяна, довела до възкръсването на българската държавност, си остава Трети март. За поколения българи идеалът за Санстефанска България е доктрина за национално обединение, „Българската мечта“, която ни е водила към бъдещето, за която са проляти реки от българска кръв. Само след седем години неукрепналата още българска държава осъществява Съединението и отблъсква сръбската агресия. Нека си спомним, че в рамките на четвърт век България ускорено модернизира своята икономика, култура, образование, армия...

Сто и четиридесет години след завръщането на България на политическата карта Трети март се нуждае от осмисляне – като национален празник, но и като национален Ден за размисъл – кои сме, защо сме такива, какви трябва да бъдем.

Тракия са прехвърлени турски сили, които решително превъзхождат руските. В тежките боеве при Стара Загора опълченците показват невероятна храброст, но са принудени да се оттеглят. Мирното население на града е подложено на масово изстребление, което още веднъж показва варварската природа на Османската империя. Руските и българските бойци трябва на всяка цена да удържат прохода Шипка, където между 9/21 и 13/25 август 1877 г. се води най-грамотичното сражение в цялата война. Едва 5 хиляди руси и българи, останали почти без муниции, отблъскват атаките на 40-хилядната армия на Сюлейман паша. Иван Вазов обезсмърти епохалната битка. Дали щяхме да притежаваме памет за цената на Свободата, ако не беше мощта на поетичното слово?!...

Грешки на руското командване са причина за друга голяма грама – Плевен, превърнат в непревземаема крепост от Осман паша. При безрезултатните атаки са дадени хиляди

падат Пловдив и Одрин (14/26 януари). Заплаха надвисва над самия Цариград и турското правителство отчаяно иска примирие. На 19 февруари/3 март 1878 г. е сключен историческият Санстефански мирен договор. България е на прага на своята чакана от векове свобода...

Във войната вземат участие както руси, българи, румънци, така и войници от влизащите в състава на Руската империя държави Украйна, Беларус, Полша, Финландия и други страни и народи. Намесята на Сърбия във войната обаче съвсем не е безкористна – завладени са български земи и градове (Ниш, Бела Паланка, Пирот и др.), заявени са претенции дори към Вудин и София!

Не може да не се засегне един от най-неверните митове – че сме освободени „гаром“! Освобождението на Сърбия и Гърция обаче също е резултат от политиката на Великите сили и военната активност на Русия. Участието на самите българи във войната е значи-

българските разузнавачи, руското командване има по-пълна информация за балканските проходи от турското командване! В разгара на войната в значителна степен снабдяването на руската армия с храна и фураж е осигурявано от българските селища.

Естествено, българското участие не бива да води до омаловажаване на ролята на руската армия. Трябва да отдадем дължимото и на император Александър II, който, за разлика от предшествениците си, е реформатор, наречен „Цар Освободител“ от самите руси заради отмяната на крепостното право. За него тази война трябва да покаже, че империята, схващана като „тюрма [затвор] на народите“, може да носи... свобода! Разбира се, Русия не се отказва от идеята да създаде българска държава, която да съществува в орбитата на нейните геополитически интереси. И все пак, само след броени години младият български политически елит генерира воля да отхвърли чуждата намеса.

... Няколко дни на Шунка

Калина Канева

И днес всеки, който се е устремил към Паметника на свободата на връх Шунка, почтително ще спре пред мястото, където е била разположена Стоманената батарея, и ще прочете написаното на паметната плоча:

„Като лавини се свличаха свирепите турци от насрецините върхове, но тук стоманено твърда ги посрещаше Стоманената батарея <...> Тук най-храбри между храбреците бяха артилеристите от взвода на прапорщик Мамишев“.

Прежеждах този текст на внучката на граф Николай Игнатьев – Екатерина Николаевна от Ростов на Дон, поканена у нас за честването на 90-годишнината от Освобождението на България.

– Мамишев?! – възкликна тя.
– Та това е бащата на моята приятелка!

Започнах кореспонденция с Мария Николаевна Мамишева от град Киев. Тя ми пишеше, че пази като най-голяма семейна ценност препис от дневника на баща си, който той специално съставил за децата си. Оригиналът, снаряд от Шунка, бойните му награди за проявена храброст и мъжество дъщерята предала в Киевския исторически музей. Копнееше да дойде в България и да се изкачи на легендарния връх, но смъртта я изпревари.

Мисълта за дневника на защитника на Шунка не ми даваше мира. Мамишева нямаше наследници и не знаех къде да го търся. По време на първата ми журналистическа командировка в Киев през 1976 г. успях да издиря адреса на нейна приятелка – археоложката Мария Вязмитина. Посетих я и споделих какво ме интересува. Тя се порови в своите огромни архиви и измъкна един свитък от изbledнели, орфани по краищата машинописни страници, подвързани с канап, куп снимки, изрезки от вестници. Каза, че ми ги подарява.

Така съдбата разпорежи да попаднам у мен и да пазя като най-драгоценни реликви в личния си архив тези изbledнели страници, които носят отпечатък на велико време. Разгръщам ги отново с най-трепетно чувство, за да предложа на читателите кратки фрагменти от онова, което е преживял и записал в минути на затишие на

коляно, в малко тефтерче, изпъстрено с цитати от Пушкин и Лермонтов, войнишки песни и пословици 20-годишният прапорщик (подпоручик) Николай Мамишев (1857 – 1909), впоследствие уважаван и високоерудиран преподавател в Одеското юнкерско училище, автор на учебници, внук на откривателя на платината Н. Р. Мамишев.

Подбрах някои от най-интересните страници, от юли 1877. Втора батарея на Девета артилерийска бригада от резерва получава заповед да тръгне от Търново за Габрово; да прекоси Балкана и да стигне село Шунка, откъдето под прикритие на българска опълченска дружина да се присъедини към отряда на генерал Гурко.

„На втория ден от похода, когато слънцето клонеше към залез – сякаш изведнъж Габрово се откри пред нашия взор <...> Любопитствахме да разгледаме Габрово, сбoguвахме се с орловците и тръгнахме по шосето, което направо водеше към центъра на града и неволно се захласнахме – реката тук образува водопад; скали, които стърчат над водата, водни мелници, къщи, сякаш построени направо в реката, живописно разположени своеобразни бентове за плакнене на пране – всичко това напомняше на картинки, срещани в илюстрации, които, като ги гледаш, винаги се съмняваш дали не са плод на фантазията на художника, а не са картинки от натура – толкова са хубави. Още по-голяма прелест придава на тази картинка каменният мост, прехвърлен от единия бряг на другия. От моста видяхме на една от къщите табела „Страноприемница“. Наистина, колко по-благозвучна и по-точна е тази дума от руската „гостиница“ ...“

По-нататък Мамишев подробно описва преминаването през прохода Шунка. Изкачването на оръдията по стръмния планински път се оказва неимоверно трудно. Конете не успяват да се справят. Войниците търсят помощ от съседните български села. Селяните с готовност довеждат волове и биволи, но се появява нова трудност – те не могат

да крачат в синхрон с конете. Налага се войниците сами да се впрягат. Мъчнотиите са преоглени, достигната е най-високата точка на прохода, където след около месец много от тях ще намерят смъртта си. Престои спускане надолу към село Шунка. То се оказва не по-малко опасно. Разпрягат конете, войниците ги заместват. Едно от оръдията полетява в пропастта, но една издадена скала го спира и успяват да го измъкнат. Пътят става все по-тесен от прииждащите тълпи бегълци, спасяващи се от башибозука. Младите и здрави българи помагат на спускащата се руска артилерия.

„Ето задава се млад българин, забил поглед в земята. Войниците го молят: „Помогни!““. „Ранен съм, братушка“ – отговаря българинът и показва изранените си гърди и ръка. „Хайде, напред, братушки, турчинът всичко взе, всички изкла, моята майка, моя татко закла!“ „Върви, върви, ние ще им покажем на неверниците!“ <...> Към десет часа през нощта цялата батарея вече беше от другата страна на големия Балкан <...> и стройно се движеше по спящите улици на село Шунка, зад което, знаехме, беше разположен бивакът на българската дружина <...> „Насам, насам, господа артилеристи – ни посрещна княз Вяземски, командир на българската дружина, – да похапнем заедно каквото Бог дал <...> Вече три дни отрядът на генерал Гурко води бой с турците, а утре или всъщност и на вас, господа артилеристи, ще ви се наложи да постреляте. <...> Мрачен излезедаше Балканът – нито един звук не допиташе оттатък, сякаш спеше. Спяха и околните села, и най-близкото до нас село Шунка, без да си помислят още каква участ им се подготвя само след няколко дни!“

След импровизирания пир край огньовете рано сутринта батареята и опълченците се отправят към Казанлък. Авторът описва красотата на Розовата долина, радушно посрещане от жителите, тъжните картини от прииждащите потоци бегълци и ранени бойци. Идва заповед: батареята да се върне обратно по стръмните зигзаги на Шун-

ченския проход и да се укрепи на върха. Невъзможното става възможно.

„За краткото време, след като завзехме позиции на Шипченски проход и турците бяха прогонени от село Шипка и околностите, българите създадоха своя полиция, изключително от своята среда. Към тях се обърнаха за биволи и волове. Трябваше да се отдаде пълна справедливост на тази, така да се каже, импровизирана полиция. Сега, когато опасността е близка, да се изпълни искането на руснаците да им се предоставят волове, за да отстъпят през Балкана и да ги оставят на произвола на съдбата, когато всеки би трябвало да мисли за своето и на семейството си спасение – сега не може да не се счита за подвиг от страна на полицията да разпорежи незабавно да бъдат събрани биволи и волове, подвиг от страна на изпълнителите – точно да изпълнят разпореждането, и подвиг от страна на жителите – да дадат своите животни. Струва ми се, всички разбираха, че ако руснаците се изкачат в планината, то с малко сили ще удържат армията <...> но ако не се изкачат в планината, малкият им отряд ще бъде изстребен от турската армия и никой няма да може да удържи турците в планината и те свободно и жестоко ще накажат българите, виновни за това, че руснаците са дошли да ги защитят <...> Да си призная, толкова ме учуди тогава готовността на българите, без нито дума на ропот, да жертват своя добитък в полза на руснаците <...> Ще прибавя още, че и нито дума подвикване или заплаха не е била отправяна към българите от наша страна.“

Батареята заема позиция и се окопава в очакване на турците. Пред тях се разполага и българското опълчение.

Дни наред се водят жестоки боеве.

„Ето малко наясно от нас се чу тръба. Ето батарея №2. Ето току пред нас... „Ала-лах, Ала-лах!“ Показаха се червени фесове, сякаш

изникнали изпод земята... Те са все повече и повече... И цялата тази маса се насочи срещу нас. Силен барутен дим от масираната стрелба отново покри с гъста пелена връх Свети Никола. Едва след четвърт час огънят започна да стихва. Турците бяха отбити и на втория пункт. <...> Три пъти повтаряха атаката. Подстъпът към върха беше покрит от трупове и ранени турци. Стъпни се. Артилерийската стрелба бе прекратена. Само тук-там се стреляше още с пушки.

Огледахме се наоколо – и ние имяхме големи загуби. Ето там върви войник, както се вижда – ранен в ръката. Ето носят на носилките... Ето още, още... Убитите ги отместват само встрани.“

Турците напират, атака след атака. Снарядите са на привършване, войнишките редици безмилостно се стопяват. Офицерите Зенкевич и Грос са ранени, на тяхно място назначават 20-годишния прапорщик Николай Мамишев. Защитата на Шунка е на косъм... Най-после пристига спасителното подкрепление.

„Около 5 батарея (АИВ) нещо се размърда... Няколко души идват насам по пътя... Не отстъпват... Идват насам... Още... Още...“

Думата „помощ“ мигновено се разнесе по цялата позиция. „Ура!“ – проеца по склоновете...

Това беше момент, който всеки от участниците не ще забрави цял живот... Ротите тръгнаха в атака и нищо не би могло сега да им противостои...

Подкрепленията се подреждаха. Позицията беше наша. И с нея – честта и славата на руското оръжие и ние самите бяхме спасени.

Много подробни и възбуждащи, на места поетични, страници посвещава в записките си Мамишев на тези драматични августовски дни.

И въздъхва:

„Пишеш тези редове и виждаш, че излиза слабо, бледо – само пародия на това, което беше в действителност“.

Величието в историята

Анжела

Дали повече от стотина души в България знаят къде се намира гробът на граф Николай Павлович Игнатиев? Дали учениците от едноименното б-о основно училище в София проучват неговия пълен с превратности живот? У нас има улици „Граф Игнатиев“ в София и Панагюрище, с. Граф Игнатиево (Пловдивска област) и град Игнатиево (Варненска област). Колко от жителите на тези населени места обаче са посетили гроба на своя патрон? Мястото за вечен покой на тази толкова заслужила за освобождението ни личност... На дипломата, подписал Санстефанския мирен договор на 3 март 1878 г. – великата дата, дала начало на новата ни история.

Един прояден от дупки и изгърбен от стотици бабуни полуасфалтиран път води към село Круподеринци, намиращо се на 70 км от гр. Виница – град, основан през XIV в., смес от древност и съвременност, важен железопътен, промишлен и търговски център в сърцето на Украйна. Но нищо по пътя не подсказва, че наближаваме графско имение: нито табели, нито бюст или какъвто и да е знак в израз на почит към великия дворянин.

Лепкава тишина, нарушавана само от епизодични кръсци на гъски и жужене на комари, е полегнала над с. Круподеринци. Заслепяващите лъчи на следобедното слънце проникват в грозния скелет на полуразрушена мелница, зад храсталаци и плетове надничат петдесетина едноетажни селски къщи. Хора почти не се мяркат, още по-малко – деца. Зелениясало езеро приютава миналата слава в огромните си тръстици и в ръждясали останки от рибарски кей. Запустението е видимо почти навсякъде, включително в неугледния смесен магазин и по неравните селски улици. А магазинерът с учудване разбра, че българи се интересуват от музея на тяхната историческа гордост:

„Тук не съм виждал българи от много години, експозицията е затворена, беше в

училището, но то е закрито. Поддържа се единствено храмът, отчето е някъде тук, на 88 години е, той ще ви отвори, там е гробницата на графа и роднините му“.

В това село прекарва последните 20 години от живота си граф Игнатиев. След Октомврийската революция името е национализирано и болшевиките изнасят цяло-

Документална експозиция за граф Игнатиев в храма

то имущество. Натоварват го във вагон и дълго време потомците му смятат, че е безвъзвратно загубено, защото на битпазарите в Киев се появявали скъпите за тях портрети от дома му. Но българската изследователка Калина Канева открива, че целият архив на графа се съхранява в Държавния архив на Руската федерация. През 60-те години

на XX век тя се свързва в София с единствения жив син на графа – това е живеещият на ул. „Юрий Венелин“ Николай Николаевич Игнатиев, по онова време вече 90-годишен.

В продължение на десетилетия именно Калина Канева събира стотици снимки, писма, спомени и предмети от внуците и правнуците на графа, пръснати по целия свят. Тази нейна уникална колекция е представена няколко пъти на изложби в София през 90-те години и след 2000 г., а впоследствие става основа за написването на книгата ѝ „Н. П. Игнатиев – графът на българите“ (2008) – впечатляващ историко-биографичен том, съдържащ в над 500-те си страници и 400 илюстрации.

Колко обаче от нашите съвременници са прочели книгата и дали поне виртуално са се докоснали до интелекта, благородството и дипломатичността на този стожер на българската националноосвободителна кауза?

Роден на 29 януари 1832 г. в Санкт Петербург, Николай Павлович Игнатиев завършва с отличие военно училище и генералшабна академия. На 26 години става най-младият генерал в руската армия. Последователно е военен агент в Лондон, военен експерт на Парижката мирна конференция (1856 г.) в края на Кримската война, началник на руската мисия в Хиба и Бухара (Средна Азия), посланик в Пекин. От 1861 до 1864 г. е директор на Азиатския департамент в Министерството на външните работи на Русия.

Граф Николай Павлович Игнатиев

От 1864 г. до 1878 г. е посланик в Цариград. Именно тогава се проявява неговият дипломатически гений – той тактично подпомага културното и просветното движение на поробените българи, съдейства за извоюване на независима българска църква. След разгрома на Априлското въстание организира международна комисия за разследване на кланетата.

По време на Руско-турската освободителна война (1877-1878 г.) той се намира в Главната руска квартира. За малко да загине при преминаване на прохода „Шипка“: калската му се преобръща, но той успява да се задържи за един храст над пропастта.

Благодарение на дипломатическите му усилия Санстефанска България граничи с три морета. В изповедите си той написва: „Моята идеал

беше свободна България. Аз мечтаех за това още от 1862 г. и в душата си съм благодарен, че можах да го видя осъществен. Моето сърце принадлежи на българите и аз желяя на българския народ да процъфтява в тези мои мечти“.

Друг въпрос е, че Великите сили твърде скоро прекрояват картата на България...

През 1881-1882 г. граф Игнатиев е министър на вътрешните работи на Русия. В разцвет на силите си той е отстранен от държавна служба от Александър III и се оттегля в имението си в с. Круподеринци. Тук той се отдава на строителство в полза на хората: строи черква, завод за захар, мелница, училище за селските деца, лазарет и казарми. Неговите гъщери – Екатерина и Мария (Мика) – правят кампании за набиране на средства за построяване

Затворената сграда на училището, където би трябвало да се намира музей на граф Игнатиев.

Езеро в самото село Круподеринци

а срещу забравата днес

Димчева

на лазарета, издигнат и с личния труд на синовете му.

Умира на 3 юли 1908 г. В имението си и е погребан в криптата на семейната черква „Рождество на Пресвета Богородица“, построена с негови средства и по проект на архитекта на софийския храм-паметник „Св. Александър Невски“ – Александър Померанцев.

Днес наследниците полагат огромни усилия да съхранят паметта за прочутия си прародител. Те не се надяват да си върнат имението, защото нито в Украйна, нито в Русия има реституционни закони.

На фасадата на реставрираната със средства на наследниците черква е поставена и мраморна плоча с дата 2008 г. от българската фондация „Славяни“, но не става ясно с какво тази фондация е допринесла за съхраняване на паметта за великия граф. Разбира се, имало е периоди от атеистични изблици в някогашния СССР, когато даже са се прокрадвали идеи великолепният храм да бъде съборен. Но прозорливи селяни са припомняли, че това е светиня за българската държава. За да оцелее и до днес.

С големи усилия 88-годишният отец Сергей, който стопанисва черквата и гробницата, отваря вратите. Разказът му е изпълнен с мъка и безнадеждност: храмът е действащ, но през повечето време е затворен; селото е обезлюдено, безобразници и безбожници – долни крадци – са се опитали да откраднат камбаната, тежаща тонове, разбивайки камбанарията и захвърляйки я от 20 м на земята... В края на земния си път той съзнава, че няма достоен Божи служител, който би дошъл да го замести в това забравено от Бога място.

А храмът притежава аристократична осанка, чист и светъл е, с множество икони и стенописи; специален кът, посветен на граф Игнатиев, приковава вниманието на посетителите. В криптата се намират огромният мраморен саркофаг на граф Н. П. Игнатиев и по-малките на съпругата му Екатерина Леонидовна и на дъщеря му Екатерина Николаевна.

До наши дни се е съхранило описанието на къщата в

с. Круподеринци (сградата е била дълги години училище през XX в.), което показва колко близко графът е бил свързан с България: „Грамадна библиотека в икафове, дори по коридорите, една старинна колекция от картини, стотици портрети в рамки красяха коридорите и салона.

между десетина други български предмети. Там видях български шевизи от разни краища на България, копринени отрезки и платна, кустарни [занаятчийски] изделия. А в другия! Там бяха черновите на всички проекти за Санстефанска България. На преден план – в една кутия от зелено

Вътрешното пространство на храма

Стенописи в черквата

В една от витрините посетителят можеше да види най-скъпия спомен, на който графът и семейството му държало. Едно стъкло от половин килограм розово масло, една трета от него раздадена на скъпи гости, беше поставено като спомен от Казанлък

кадифе, със сребърни орнаменти, лежеше писалката, с която граф Игнатиев подписва свободата на България“.

Свидетелството е на дипломата Димитър Йоцов, който бил негов чест гост. Но днес къщата, която би трябвало да е музей, е затво-

Саркофагът на граф Н. П. Игнатиев

Храмът „Рождество на Пресвета Богородица“ в с. Круподеринци

рена, защото... няма кой да я посещава.

Къде са българските туроператорски фирми, които търсят интересни маршрути? Хиляди украински туристи посещават ежегодно страната ни, а защо ние да не пътуваме в Украйна? Къде са многобройните фондации и организации с културно-историческа насоченост в България, които биха могли да финансират ежегодно програми за посещаване на този музей, на този невероятен храм, и чрез реални действия, не толкова финансови, колкото хуманитични, просветни и благотворителни, да изразят почитта на новите поколения? Още повече, че в град Виница се намира и богатият музей с уникален мавзолей на друга голяма фигура от българската история – Николай И. Пирогов. Историческата памет трябва да се обновява периодично, за да не си мислят тийнейджърите, че граф Игнатиев е само улица с трамвай, а „Пирогов“ е само болница <...>.

Засега ни остава да се ослабим на случайността, както и стана в нашия случай: украинският поет и журналист Виктор Мелник организира това посещение за мен и колежката ми – поетесата Бойка Драгомарецкая. За да усетим през времето невидимите траектории на славянската всеобщност, на пречистващата глътка непарадна благодарност към една личност, допринесла да я има

Отец Сергей разказва за историята на храма и родословното дърво на графския род.

България. Пренаписването на историята от гледна точка на днешното геополитическо преразпределение на влияния не би трябвало да поставя в забвение заслугите на загиналите за българската национална кауза хиляди руски и украински войници и на руската дипломация.

Мраморната плоча, поставена до входа на храма от фондация „Славяни“.

Той принадлежи нам

Калина Канева

Граф Николай Павлович
Игнатиев

Той принадлежи нам. Когато преди 116 години вече 70-годишният граф Николай Павлович Игнатиев пристига в България за освещаването на храм-паметника „Рождество Христово“ [в с. Шипка], българският народ го посреща според едни автори „като светец“, според други „като император“. За „виновника за Освобождението ни“ вестник „България“ в броя си от 1 септември 1902 г. заключава:

„И ако тайната архива на руското посолство в Цариград стане един ден публично достояние, светът ще се удиви от величието на всичко онова, което е сторил граф Игнатиев за нашия народ през 15-годишното си посланичество в Цариград. Ще се удиви и... възхити! Защото е рядко и изключително явление в историята, щото един дипломат на една велика държава да е направил такава грамадна услуга на един малък и чужд нему народ, каквато граф Игнатиев е направил за нашия народ. За да можеше да стане това, нужни бяха две редкостни условия: един далновиден ум и едно велико сърце. А тези две величайши блага и бяха хармонично съчетани у графа Игнатиева. И за туй именно той постигна своята скъпа мечта; за туй днес той принадлежи нам по заслугите си толкова, колкото и на Русия по рождението си; и за туй той е завладял всичките български сърца, гдето и да се намират те“. Гдините, през които Н. П. Игнатиев оглавява руското посолство в Цариград, се смятат за най-висш разцвет на руското влияние в Ориента. Те се оказват и превратни за съдбата на българите: осъществява се духовното и политическото ни освобождение, възражда се българската държава. И това не е случайно съвпадение. Архивите, още непроучени и неизчерпани докрай, разкриват нови и нови страници от неговата дейност – резултат от „пронизващия цялото му същество руски дух, пламенен патриотизъм – както го обрисуват историкът В. А. Теплоу, бивш чиновник в посолството. – Той не признаваше „европейския концерт“, а предпочиташе да изпълнява солово партия и постигаше успех чрез силата на личното си въздействие“. И ако „соловата партия“ не е звучала фалшиво, а в хармония с целия оркестър, това се е дължало на умението на Игнатиев да се обгражда и общува с ерудирани, талантиливи, широко скроени личности, които стават негово опора. По думите на друг служител в посолството К. А. Губастов, „съставът на руското посолство бил блестящ и млад“. За своите подчинени в посолството се грижел бащински, поддържал ги по човешки, създавал благоприятен психологически климат, за който впоследствие мнозина от тях си спомнят с огромна носталгия. Игнатиев не понасял тесногърдото чиновничество, канцеларщината, кляуките, интригите, подмазвачеството... Толерирал високите морални ценности, надличностните задачи, всичко онова, което ще бъде наречено „Игнатиевска школа в дипломатията“.

Септември 1902 г. посрещане на граф Игнатиев в гр. Пловдив

Българският проект

Проф. Илия Тодев

Първоначално Николай Павлович Игнатиев свързва името си с големи и лесни руски завоевания в Средна Азия и в Далечния изток. Но голямата си слава той дължи на своето цариградско посланичество, продължило от 1864 до 1877 г.

Като посланик при турците граф Игнатиев се старае да разедини и максимално да неутрализира другите Велики сили, търсейки пряко споразумение с Високата порта. Неговата дългосрочна цел е решение на Източния въпрос в полза на славянството, Русия и православие. В града на Босфора Игнатиев изпъква с подчертаната си привързаност към личната дипломатия. Какви обаче са били неговите лични амбиции? Дали, развивайки необикновена активност, нерядко излизайща извън рамките на възложените му задачи, той не се е стремил към нещо повече, както обикновено се твърди, от това да заеме мястото на началника си княз Горчаков, канцлер и външен министър на Руската империя?

„гръцкия проект“ на Екатерина II за възстановяване на Източната империя, тоест посланикът не е ли мечтаел да бъде новият Симеон Велики?

Основания за такова допускане ще открием в писмо на Константин Леонтиев. По повод преценката на Игнатиев, че не трябва да се кандидатира за български княз, с дата 29 октомври 1878 известният славянофилски философ пише на своя неотдавнашен шеф граф Игнатиев дълго писмо, което може да се резюмира по следния начин: „България трябва да стане крайгълен камък на Всеславянското здание, от нея като център трябва да изхождат токовете на славянското единение...“; на престола на „Славянския, или по-добре казано, Източния велик съюз от държави начело с Цариград...“ трябва да застане Игнатиев – „в това има fatum, звезда...“. Разбира се, Леонтиев в това писмо подкрепя и доразвива визия на самия Игнатиев. Във връзка с това твърдение следва да се отбележи слабо

ме и започва все повече да ги предпочита. В тогава все още „грозното паметие“ България той съумява да съзри бъдещ величествен лебед!

Жалоните на метаморфозата на Игнатиев от едва ли не Савел за нацията на българите в неин Павел са лесно различими. През 1866 той все още разпалено убеждава българите, че са „неразвит“ народ, за който църковно-иерархичната независимост била свързана със сериозни опасности в нравствено отношение и затова те не бивало да напускат лоното на Цариградската патриаршия, а пък политически българите трябвало да вървят след сръбите, за да могат да се освободят от турците. Но само няколко месеца по-късно по негово внушение Вселенският патриарх Григорий VI признава българската нация във форма на екзархия между Дунав и Балкана. През 1870 посланикът приема султанът да издаде ферман за учредяване на българска национална църква под името Екзархия, в който признава, че Мизия и Северна Тракия са безспорно български, а Южна Тракия и Македония етнически подлежат на проверка с плебисцит, в който те не закъсняват да докажат българския си характер. От екзархийската територия, т.е. от Мизия, Тракия и Македония, през декември 1876 и януари 1877 доминираната от Игнатиев Цариградска конференция на Великите сили създава две автономни български области. Най-сетне през 1878 в Сан Стефано Игнатиев подписва договор, според който тези две области, с добавка излаз на Егейско море, стават автономно Българско княжество.

Така любовта на Игнатиев към българите, както повечето големи любови, има нещастна съдба – неговият „Български проект“ остава на хартията на Санстефанския мир, а пък сам той след неговото подписване напуска авансцената на световната история, за да отиде при статистите. Но за България договорът в Сан Стефано и досега си остава най-незабравимата историческа мечта – независимо че опитите за нейното осъществяване водят до две национални катастрофи!

По времето на Цариградската конференция на Великите сили 1876-1877 Мидхат паша, автор на първата турска конституция, заявява, че Игнатиев „иска не само реформи, които ние сами вече намираме за необходими, но като че ли мечтае да префасонира любимата си България в Нова Византия, а Палеологовата корона да постави на собствената си глава“. Може това твърдение да е просто инсинуация за злепоставяне на Игнатиев. Но от друга страна, трудно е да си в Цариград и да не мечтаеш за империя. Дали големият турски реформатор не е бил прав, Игнатиев не се ли е опитвал да осъществи в български вариант и със себе си начело

известният факт, че Игнатиев има най-голям шанс да бъде избран от Великото народно събрание за български княз. Но както е известно, въпросът е предрешен от волята на цар Александър II и български княз става неговият кандидат Александър Батенберг.

Когато говорим за българите като голямата дипломатическа любов на Игнатиев, е необходимо още едно уточнение – защо се поражда тя? Причината е, че Българският въпрос реално притежава несъмнен империостроителен потенциал. Именно с това най-вече трябва да си обясним защо Игнатиев променя първоначалното си неособено високо мнение за българите

В полза на българите

Калина Канева

В Историческия архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се пази благодарствено писмо „от името на българите от Филипополис“, подписано през ноември 1876 г. от председателя на епархийския съвет Гервасий Левкийски и предназначено за Юджийн Скайлър, секретар на американската легация и генерален консул в Цариград:

„Господине,

Щастливи сме да се възползваме от възможността, която ни се отдава при вашето второ посещение в нашия град, да изразим най-дълбока благодарност за всичко, което сте направили за България. Никой народ никога не се е чувствал толкова задължен да благодари на безкористните защитници на истината, както ние на вас и на вашите благородни сътрудници. На всички тях ние сме искрено благодарни. Но ние не можем да забравим, господине, че това стана едва когато докладите за нашето нещастие, скрепени с вашето авторитетно име, достигнаха Англия и породиха съчувствия, като по този начин спасиха един народ и създадоха една епоха.

Бъдете така добър да приемете нашите уверения за вечна признателност, надяваме се, че ще продължите и в бъдеще своята дейност в полза на българите“.

Коя е тази толкова авторитетна личност, заслужила толкова искрени слова на признателност в едно съдбовно за българската история време?

Юджийн Скайлър (1840 – 1890) е роден в Итака, Ню Йорк. Учи в Йейлския университет философия и езици, завършва право в Колумбийския университет, става адвокат, занимава се с преводи и лингвистика, общува с руския писател Иван Тургенев, превежда неговите произведения и е първият му издател в САЩ. Когато се срещат в Баден-Баден през 1867 г., Тургенев му препоръчва да замине на работа в Русия, където обичат американците, „а американец, който се занимава с нашата литература, има още по-голямо право да бъде желан гост в нашата страна“. Снабдява го с препоръчителни писма до Лев Толстой, Фьодор Тютчев, Владимир

Одоевски и други видни културни дейци. Така Скайлър се посвещава на дипломатическата кариера. Започва в Русия – от 1867 г. до 1876 г., отначало в Москва и Ревел (дн. Талин) и от 1870 г. в Санкт Петербург като аташе по обществените и културните връзки. Всяка година публикува в авторитетни периодични английски и американски издания обзори за съвременната руска литература, поредица от статии „Картинки от руския живот“, пътеписи за Русия и Туркестан (названието за Централна Азия до 1917 г.), съставя биографията на Петър Велики в два тома, описва пътешествията на Н. М. Пржевалски, издава изследването „Американската дипломация и развитието на търговията“. Потопява се изцяло в руската културна и научна среда. Сприятелява се с Лев Толстой, гостува му в Ясна поляна, превежда неговите произведения, пръв запознава американските и английските читатели с романа „Война и мир“.

Юджийн Скайлър

вил да пиша по руски, но никога не забравям да чувствам по руски“.

След този изключително наситен и плодотворен мандат в Русия Юджийн Скайлър е изпратен в Османската империя като секретар на американската легация и генерален консул (6 юли 1876 г. – 18 март 1878 г.). Тук мистър резидент, негов пряк началник и поддръжник е Хорас Мейнарт – една нестандартна личност, чужда на чиновническия манталитет. Професор по математика и

истината и само истината, каквото и това да му струва, е изпратен от английския вестник „Дейли Нюз“ да разследва потушаването на Априлското въстание, тъй като премиерът Бенджамин Дизраели обвинява вестника, пръв оповестил за турските жестокости, за журналистически измислици. Можем само да си представим каква радост обхваща двамата стари приятели, оказали се така ненадейно на брега на Босфора. И не само. Както преди две-три години журналиста Макгахан, изпратен да отразява похода на руската армия в Средна Азия и не получил за това позволение, дипломатът Скайлър тръгва с него, за да му осигури пътя чак до Ташкент и успява да му издейства необходимия документ, така и сега той тръгва с него, за да види със собствените си очи последиците от разгърналите се трагични събития в България. Тръгва, без да информира, без да чака разрешение от висшестоящите органи във Вашингтон. И не

ска жена или дете, умишлено убити от българи. Благодарение на неговата лична намеса са спасени от затворите 1200 българи, екзекуциите – отменени или отложени. Юджийн Скайлър активно се включва в усилията на руското посолство, оглавявано от граф Николай Игнатиев да се подобри участието на поробените българи. Заедно със секретаря на руското посолство княз Алексей Церетели извършват разследване и подписват общ доклад за положението в Сливен, Търново и Казанлък (12/14 август 1876 г.). Дватама дипломати съставят проект за бъдещото устройство на автономна България в нейните етнически граници, предложен за обсъждане на Цариградската конференция.

През ноември 1876 г. Скайлър за втори път посещава Пловдив, при това без разрешение от турските власти, с цел да събере още сведения за предстоящата конференция в полза на българската кауза. Турските протести не закъсняват. Държавният департамент на САЩ отзовава Скайлър „за рапорт и обяснение“ точно в момента, когато завършва Руско-турската освободителна война и се решават въпросите за устройството на възкръсналата българска държава. Повече не го връщат в Цариград. Когато се осъществява Съединението на България, Скайлър със статия в сп. „Североамерикански преглед“ допринася за положителното възприемане на този акт от САЩ, но и добавя, че съединена България още не е етническата България, каквато е била очертана и призната на Цариградската посланическа конференция. Той не престава да следи развитието на България и вярва, че „българите тепърва ще играят важна роля в балканската история“.

Юджийн Скайлър умира едва 50-годишен, но оставя ярък пример на живот, който буди възхищение, а у нас, българите – и чувство на дълбока благодарност. Неслучайно американският мисионер Джеймс Кларк възкликва: „Юджийн Скайлър беше една от най-големите ценности за България, които съдбата доведе в Константинопол през 1876 г.“.

Марга Горанова, оцеляла след Баташкото клане, пред входа на църквата „Св. Неделя“, Батак, 1927 г.

Отново се среща с Тургенев на откриването на паметника на Пушкин в Москва. Изключено е в ползрението му да не е попаднал на шумелият роман на стария му приятел „В навечерието“ с главен герой българина Инсаров. До края на живота си поддържа връзки с руските си познати. В едно писмо от 1880 г. до П. И. Бартенева – литературовед, библиограф, пушкинист, ерудит от най-висока класа, Скайлър приятелски споделя: „Както виждате, съвсем съм забра-

право, оратор с остър саркастичен ум и впечатляваща фигура на индианец, с широки възгледи и самостоятелно мислене, Мейнарт се налага с голям авторитет сред дипломатическото тяло в Цариград, оглавява различни международни прояви, включително и Международния комитет за покровителство на пострадалите в България след Априлското въстание.

В Цариград няколко дни след Скайлър пристига и Макгахан. Най-добрият военен кореспондент, чието кредо е

само това. За да докаже истинността на репортажите на Макгахан, разтърсили Европа и света, той публикува, пак без да сезира Държавния департамент, дипломатическия си „Доклад за кланетата и зверствата в България“. Той не само регистрира ужасяващите факти, на които се натъква по местата, които посещава: убити са не по-малко от 15 000; само в Батак „цели 5000, по-голямата част от които жени и деца, затворени в черквата и живи изгорени“. Доказва, че няма тур-

Да ги помним е най-малкото, което им дължим

Ива Стоянова, Национален исторически музей

„Двеста души български юнаци под предводителството на Христа Ботйов, редактор на в. „Знаме“, орган на революционната партия, днес заробиха австрийският параход „Радецки“, който насилствено накараха да ги прекара през Дунавът. Излязоха на десният бряг между градовете Ряхово и Лом паанка, отвориха знаме „Свобода или смърт“ и отидоха на помощ на своите въстанили братия българи, които отдавна се борят със своите петвековни тирани за своята човешка свобода и народни права. Тие вярват, че европейските образовани народи и правителства ще да им подадат братска ръка.“

Из писмото, което Христо Ботев праща до европейските вестници

Неоспорима истина е, че ако не бяха личната ангажираност и всеотдайност на няколко доблестни мъже, удавеното в кръв Априлско въстание на българите през 1876 г. щеше да остане в историята само като едно от многото злодеяния, отшумяло и заглъхнало без реални последици в името на баланса на интересите на Великите сили в Европа. Следващите редове са посветени на тези хора.

Поклон!

Алексей Церетелев е грузински княз, дипломат от Русия. В периода 1876 – 1877 г. ръководи руските консулства в Одрин и Пловдив. Участник в Руско-турската война (1877 – 1878), застъпник на българската национална кауза.

При първото си посещение на Балканите в началото на 1876 г. той пише: „Положението на християнското население в България е непоносимо. Турските власти са си поставили за цел да му нанесат такъв удар, от който то никога да не се оправя...“; „Всяка сутрин се виждат обесени през нощта българи“.

Княз Алексей Церетелев защитава българския народ в месеците след Априлското въстание от 1876 г.: „Струва ми се, че съдбата на тукашните хора заслужава внимание и интерес от страна на великите държави. Нима християнска Европа ще остане безучастна пред лицето на убийствата и изтезанията, които изпитва мирното население само заради това, че единственото му искане е правото да живее?“.

за да ги запознае с Райна Попгеоргиева, наричана още тогава Райна Княгиня.

Заедно с Юджийн Скайлър князът пише протокол от всичките си разследвания, който се превръща в един от най-силните обвинителни документи срещу Османската империя. Развива и благотворителна дейност – раздава стотици рубли на гладуващите българи и на

година със „Сонет за избирането на християните в България“.

Исусе, жив ли си
или в земята
почиват още
костите ти бели?
И твойто възкресение
не бе ли
сън само, сън
на грешницата свята?
Тук стонове изпъват
тишината
и твоите свещеници

загиват.
Не чуваш ли как вопли
се издигат
над трупове хладни
на децата?
О, Сине Божии, слез сред
тази злоба!
Връз твой крест
в нощта
беззвездно – черна
е пълзнал полумесецът
проклет.
Ако наистина си пръснал
гроба,
о, Сине людски, слез
със мощ безмерна
преди да те измести
Мохамед.

В съвременността потребителите събития, последвали Априлското въстание през 1876 г., продължават да будят ужас и възмущение със същата сила...

Да помним, че преди повече от столетие един народ се изправи срещу поробителя, за да извоюва свободата си. Да помним, че този народ – мъже, жени, деца и старци, показаха решителност, смелост, борбеност, бяха готови на всичко, за да постигнат това, което заслужават – да живеят достойно. Хиляди жертваха живота си, за да можем днес да дишаме свободно, да творим собственото си бъдеще.

Да ги помним е най-малкото, което им дължим!

Български робини. Гравюра от Феликс Каниц

В продължение на половин година князът обикаля всички места, пострадали от зверствата на турците, кани със себе си и останалите дипломати. Именно писмата на княз Церетелев събуждат интереса на европейските журналисти – кореспондента на парижкия в. „Фигаро“ Анри дьо Вестин (приел по-късно името Иван от възхищение пред българския народ), репортерите Дженюариъс Макгахан („Дейли Нюз“), г-р Карл Шнайдер („Кьолнише Цайтунг“) и г-р Шуарлер („Газетте дьо Колон“), американския дипломат Юджийн Скайлър. Княз Церетелев е и първият, който води дипломатите в Панагюрище,

тези, чиито домове са изпелени.

Николай Югов – руски писател и историк, автор на произведения, свързани с българската следосвобожденска история. Със стихотворението си „Из съвременния ад“, отразяващо ужасната действителност по българските земи, допринася руското общество да се застъпи за братята християни – българите.

Оскар Уайлд – един от големите британски писатели и една от най-влиятелните и популярни личности на своето време, реагира на ужасите, на които са подложени българите през 1876

„Лицето на злото“

Ричард Селсър – преподавател по история в Уедърфорд коледж, Тексас, САЩ: „Модерната ера на геноцида започва в забравен край на Османската империя – не в Армения през 1915 г., както много хора смятат, а в малко българско селище през 1876 г. Това събитие – клането на жителите на Батак – е част от Априлското въстание срещу османското управление в България“.

Така започва статията на Селсър в януарския брой за 2017 г. на авторитетното списание „Военна история“

(“Military History“). Баташкото клане е на корицата на списанието със заглавие „Лицето на злото“. В статията от седем страници подробно се описва станалото след Априлското въстание. Авторът използва като основен източник репортажите на журналиста Дженюариъс Макгахан.

За Подвига, Свободата и Новото начало

Христина Женкова, Регионален исторически музей – Ямбол

За Ямбол 17 януари е ден на възкресението, на освобождението на града от османско робство. В далечната 1878 г. героите са ямболци с техните страхове, илюзии и надежди и казаците от 23-ти Донскоказашки полк. Но главен герой е градът, защото ние сме тук за определено време, а той векове наред е все на това място, свързан с реката, променял вида си, но оцелявал и приютявал своите обитатели.

Как изглежда Ямбол в навечерието на Освобождението? Статистиката сочи: общ брой жители – 8000 души, от които 4500 българи, 2000 турци, 500 евреи и около 1000 арменци, цигани и гр. От векове градът е разделен на две – Каргон, населен само от българи, и Ески Ямбол с преобладаващи мюсюлмани. Евреите от XVI столетие заемат една немалка част от града около днешната художествена галерия и множество дюкяни и сергии в Безистена. Арменците и други етноси се смесват с мюсюлманите в първия отгел. Между етносите вече е установен баланс на търпимост и съвместно съществуване. Стопанският живот на града е съсредоточен около Безистена: сграда от XV столетие, построена с търговска цел, където търговията процъфтява. Има дни, когато намиращите се в съседство ханове се пукат по шевовите от продавачи и купувачи. А волските впрягове чакат ред в прахоляка да разтоварят стоката. Часовниковата кула, появила се в града сравнително късно, има особен статут. Нейният звън обявява началото и края на работния ден. Около нея и в пространството на Безистена се общува, обменя се информация – животът тече. В съседство е и друга сграда, построена в ориенталски стил: Ески джамия. Тя заедно с другите 11 джамии прави впечатление на пътешествениците, посещавали Ямбол. В Ески Ямбол се помещава и конакът, който се вписва в историята на дните на нашето Освобождение. Мостове, воденици и бани допълват архитектурата на града.

Има чешми и жилищни сгради с червени керемиди, както ги описва Евлия Челеби още в XVII век. Тунджа обгръща града и го пази.

В Каргона жилищата са по-скромни, но с повече дух: тук се говори за борба за българска църква и училище, за бунт и завери. Двете църкви – вехтата „Света Троица“ и новата „Свети Георги“, строена 1830 г. Към тях действат училища – килийни, после взаимни и класно, където сричат и смятат децата на ямболските патриоти. Има и читалище. А кафенетата – те са достатъчно

на военните действия градът диша с установен равномерен ритъм.

Нещата се обръщат след първото освобождаване на Стара Загора през лятото на 1877 г. Тогава градът и неговите жители се раздвижват. Очите на българите заблестяват с искрата на новата надежда за свобода, която е само на една ръка разстояние. Мюсюлманите прибягват прибират най-ценното и в голямата си част напускат града и тръгват към Одрин. За опазване на българите от набези на черкези ямболци начело със Ставри Дражев

спускат кепенци. Безистенът и Ески джамия са използвани за складове за оръжие и боеприпаси. Но положението става най-тежко след падането на Плевен и зимното преминаване на Балкана от русите и мощния им шурм в Тракия. Новата 1878 г. жителите и градът посрещат в страх от неизвестността. Всеки ден през Ямбол преминават части на отстъпващи османски редовни и нередовни части. Най-тежки са дните, известни като „5-те дни на ужаса“. И докато населението търси убежище в Ормана, на Зайчи връх или в домовете

16 януари: през града преминава последната колона от около 10 хиляди турски войници.

Градът притихва, няма движение по улиците, населението е в очакване на неизвестното.

Затова и на следващия 17 януари, когато авангардът на 23-ти Донскоказашки полк, начело с Николай Яковлевич Бакланов влизат в града откъм Сливен, никой не излиза да ги посрещне. Русите на коне в галоп преминават през тъмнеещия град и спират почти в края му, пред дома на Афюз ага. Конете потропват нервно в студа, лицата на руснаците са смръщени, говорят насечено. И тогава, чули руска реч, ямболци отначало плахо, а след това уверено и смело излизат от скривалищата, правят арка и посрещат освободителите подобаващо. „Момент неописуем и върховен“, ще възкликнат летописците на събитието.

В следващите дни през града преминават няколко подразделения на руските войски. В края на януари в града се установяват частите на 30-а пехотна дивизия на ген. Скобелев.

Докладите описват Ямбол като призрачен град. Но използвайки възстановителните си сили, градът и неговите жители бързо се съвземат. И тук се проявява силната воля на хората. Те за сравнително кратко време – около две десетилетия – успяват да изправят града, да излекуват раните му, благодарение на неговия голям политически, икономически и културен потенциал. Димитър х. Иванов застава начело на местната власт, Градската управа наследява ямболската градска община от 1870 г. Околийският съд е оглашен от Иван Цанков. Културният живот се възражда благодарение на Ямболското читалище и бързо се съживява. И всичко това е резултат от силната връзка на жителите и града. Заветът е да бъдем единни и заедно. Нека всеки от нас се обърне към себе си и даде необходимото за града ни, за да ни обгръща, топли и приютява той.

Освобождението на Ямбол. Худ. Тодор Цонев

много и в двете части на града и събират желаещите да бистрят политиката мъже и младежи.

От 1875 г. железницата на барон Хирш минава през Ямбол, има и телеграфо-пощенска станция. Това е средно голям, добре устроен и развиващ се град в пределите на империята.

Обявяването на единадесетата война между Руската и Османската империя (1877-1878 г.), влязла в българската история като Освободителна, в началото остава встрани от вниманието на ямболци. Достатъчно изстрадали още през 1830 г., спасени по чудо от артилерията на Шефкет паша през април 1876 г., те не приемат с ентусиазъм и плам тази война. Нещо повече, в дълбокия тил

и Илия Хаджигеоргиев, без съпротива на каймаканина, вземат оръжие от конака и образуват доброволен отряд (Милиция). В продължение на няколко седмици градът е в ръцете на българите. Но радостта е кратка. Развойт на войната налага напускане на Стара Загора от руснаците в посока към Шипка. Завърналите се в Ямбол турци вече не са същите мирни съграждани и добри съседи от преди, както пишат в спомените си съвременниците. Тяхната враждебност проличава ясно, когато в града са докарани руски пленници.

Облаците над града се съгъстяват. Във въздуха се носи напрежение. Някои от видните ямболци са арестувани и с конвой са закарани в Одрин. Голяма част от дюкяните

на заможни турци, градът поема най-големия удар.

12 януари: унищожени са градините и лозята на Кърклар баур. Хълмът е опожарен.

13 януари: запалени са двете български църкви в Каргона. Ат. Кожухаров със сълзи на очи казва, че за българите това е деветият кръг на ада.

14 януари: преминаващите през града части разграбват българските дюкяни, работилници и къщи в Каргона. Направен е опит, за щастие – неуспешен, за взривяване на Безистена.

15 януари: безчинствата в Каргона продължават. Българите масово напускат домовете си и търсят убежище в централните части на града и околностите.

Знаци на свободата и героизма

Изложба, посветена на Руско-турската освободителна война

Д-р Михаил Симов, Национален исторически музей

Руско-турската освободителна война е събитие, изписано с главни букви в историята на България, тъй като именно извоюваната през 1878 г. победа над Високата порта дава възможност на нацията ни да започне самостоятелно политическо развитие след петвековно чуждо иго. Стремешът на българите да разчупят оковите на деспотичната гържавна система, в която са насилствено включени, прераства в организирано националноосвободително движение през 60-те и 70-те години на XIX век. Извоюването на свободата със собствени сили обаче се оказва непосилна задача. Априлското въстание – върховният изблик на българската национална революция, е потушено с огън и кръв, цивилизована Европа е потресена, видни писатели и общественици изказват своята подкрепа за страдащото християнско население. Започналата през лятото на 1875 г. Източна криза и съпътстващите я турски изстъпления достигат мащаби, пред които европейските политици не могат да си затварят очите. Русия започва да подготвя армията си за война, полагайки междуременно всички възможни усилия да намери дипломатическо решение. Когато всички мирни методи са изчерпани, император Александър II обявява война на Османската империя на 12/24 април 1877 г. Докъде се простират користните интереси, стремешът да бъде изтрито срамното петно от поражението в Кримската война или искреното желание да се помогне на страдащите „славянски братя“ са въпроси, които едва ли може да получат категоричен отговор. Факт е обаче: от самото начало на военните действия Русия работи за създаването на самостоятелна българска държава, полагайки основите на гражданското управление и администрация в освободените земи.

Съюзник на Русия е Румъния, която участва в най-тежките сражения при Плевен и в замяна получава правото да присъедини Северна Добруджа след войната.

Най-ценна помощ руската армия получава от българите. Освен 12 000 български опълченци, представили се блестящо в някои от най-напрегнатите боеве, десетки хиляди въоръжени мъже, организирани в чети, действат в турския тил, други служат като преводачи и разузнавачи в руските щаботе, помагат в снабдяването и изхранването на императорските войски. Грешки на руското командване стават причина селища като Стара Загора и Ловеч да бъдат повторно превзети от османците, след като веднъж са били освободени. Мирното българско население изпитва яростното отмъщение на турската армия и башибозука, кланетата засенчват гори ужасите от Априлското въстание.

Днес, 140 години по-късно, историята на Руско-турската

Император Александър II.
Худ. Марина Варенцова-Русева

вени по време на войната, и копия на документи с висока историческа стойност. По интересен начин са съчетани творческият поглед на съвременни автори към събитията с документалната стойност на фотографските материали. До момента изложбата е

Александър II със своята гвардия при Плевен. Фотограф Франц Душек

та освободителна война продължава да крие непрочетени страници и да поставя дискусийни въпроси, които не рядко биват изкривявани през призмата на ежбите в нашето политическо ежедневие или комплексите на съвременното ни общество. Годишнината от основополагащата за съвременната ни държава дата 3 март предполага да отправим безпристрастен поглед към събитията от 1877-1878 г., да възкресим и укрепим паметта за воювалите руски войници и офицери, български опълченци, румънски и финландски воини.

По случай отбелязването на 140 години от Освобождението на България Националният исторически музей ще бъде домакин на изложбата „Знаци на свободата и героизма“, посветена на Руско-турската освободителна война.

Изложбата се състои от живописни произведения и графика, фотографии, пра-

на Шунка и капитулацията на Осман паша при Плевен.

Вячеслав Бабиак е роден през 1955 г. в Ленинград (дн. Санкт Петербург). Творбите му се отличават с реалистичност и достоверност, със специфични художествени внушения. В НИМ ще бъдат представени негови портрети на руски генерали, изпълнени в техниката ксилография.

Особено внимание заслужават участващите в изложбата фотографии. Освен като незаменими документални свидетелства за историята на Освободителната война, те могат да се разглеждат като самостоятелни художествени произведения – шедеври на ранната военна фотография. Моменти от войната за поколенията са запечатали Франц Душек, Михаил Равенски и Александър Иванов. Пред техните обективи попадат император Александър II, бъдещият княз на България Александър Батенберг, княз Черкасски, главнокомандващият армията генерал Николай Николаевич, висши руски и румънски пълководци, войници и офицери, но също така и обикновени българи – деца, продаващи мляко, българка, която гощава в дома си руски военни, българско хоро в центъра на Бяла, Русенско и пр.

Франц Душек е придворен фотограф на румънския княз Карол I. От началото на войната е командирован към щаба на действащата армия като военен фотограф и кореспондент. Неговите фотографии илюстрират важни моменти от войната, като се започне от марша на руските войски в Пловдив, през преминаването на река Дунав и се стигне до боевете при Плевен.

Михаил Равенски е един от видните руски фотографи на XIX век. През войната е военен фотограф в състава на Русчужкия руски отряд. Заснема движението на войските, преминаването през река Дунав, Русчук (дн. Русе), селата Брестовица и Горно Абланово, Добрич, Ключук Кайнарджа и др.

Александър Иванов е мобилизиран в действащата армия като военен фотограф с чин капитан. Със собствени средства обзавежда фотолаборатория и придружава руската войска от обявяването на войната до нейния край.

За изложбата „Знаци на свободата и героизма“ Националният исторически музей ще експонира и оригинални оръжия и предмети, използвани по време на Руско-турската война. Сред тях особено внимание заслужава жезъл,

Мотив от плаката на изложбата

Тук посетителите на изложбата ще видят и най-ранните фотографски изображения на български селища, полуразрушената църква „Св. София“ в днешната ни столица и изглед от градчето Сан Стефано, където се ражда българската свобода. Копия на всички тези фотографски творби, издирени и подбрани от Иво Хаджимишев в архиви в Русия и Хърватия, ще могат да видят посетителите на музея.

принадлежал на граф Николай Игнатиев и дарен на музея от неговия внук.

Изложбата ще бъде официално открита на 3 март от 11 ч. в Националния исторически музей. Сред официалните гости се очаква да бъдат директорът и заместник-директорът на Държавния исторически музей на Русия. След официалната част тематичен репертоар ще изпълни хор „Свети Иван Рилски“ от Дупница.

Семейна снимка на Параскевови разказва...

Христина Женкова, Регионален исторически музей – Ямбол

В навечерието на Освобождението на България от османско робство с гордост пишем за една малко известна досега фотография на семейство Параскевови. Тя беше дарена на фонд „Възраждане“ в РИМ – Ямбол, от близък родственик, правнук на Иван Параскевов: инж. д-р Павел Мончев.

На снимката са показани Иван Параскевов, неговата съпруга Недялка Димитрова и две от децата им – Стилияна и Стефан. Липсва по-малката дъщеря на семейството Мария (баба на нашия дарител). Но фактът, че съпругата е бременна, подпомага датирването на фотографията към 1872-1873 г., тъй като приблизително по това време е родена и малката дъщеря Мария.

Снимката е правена в Браила, в някое от местните фотографски ателиета.

При издирване на материали, свързани с фамилията, Борис Мончев (син на най-малката дъщеря на Параскевов Мария) попада на копие на снимката. То се пази като семейна реликва и днес, благодарение на дарителския жест, ние имаме удоволствието да се доближим с още една малка крачка към голямото патриотично семейство на Иван Параскевов, автор на първообраза на българското национално знаме.

Роден около 1823 г. в Ямбол, Иван Параскевов е едно от петте деца на Параскев Петков и Ангелина. Заможното за времето си семейство се препитава със земеделие и скотовъдство. Две от трите момчета – Иван и Панайот, растат буйни и будни младежи, които често преминават Каргонския мост и открито демонстрират независимост и свободолюбив дух в турския квартал на града. След една подобна демонстрация с коне ямболският каймакамин решава да ги арестува. Братята избират емиграцията в чужбина вместо затвора. От Бургас с френски параход отплават за Одеса. Това става около 1851 г.

Кримската война 1853-1856 г. ги заварва вече в Браила – град във Влашко с изгра-

Иван Параскевов

Недялка Димитрова

дена стабилна и влиятелна българска колония. „Браилските българи“ подават ръка на братята да се устроят и развит предпринемаческите си качества. Наемат обработваема земя, купуват чифлик и вземат под наем големи складове на пристанището. Междувременно Панайот

и Костаки Попович и Диаманди Христофорович, е един от основателите на Българското книжовно дружество, което от 1911 г. става Българска академия на науките.

Сред честите посетители в дома на Параскевови са Георги Раковски, Иван Драсов и др.

Иван Параскевов и Недялка Димитрова и две от децата им

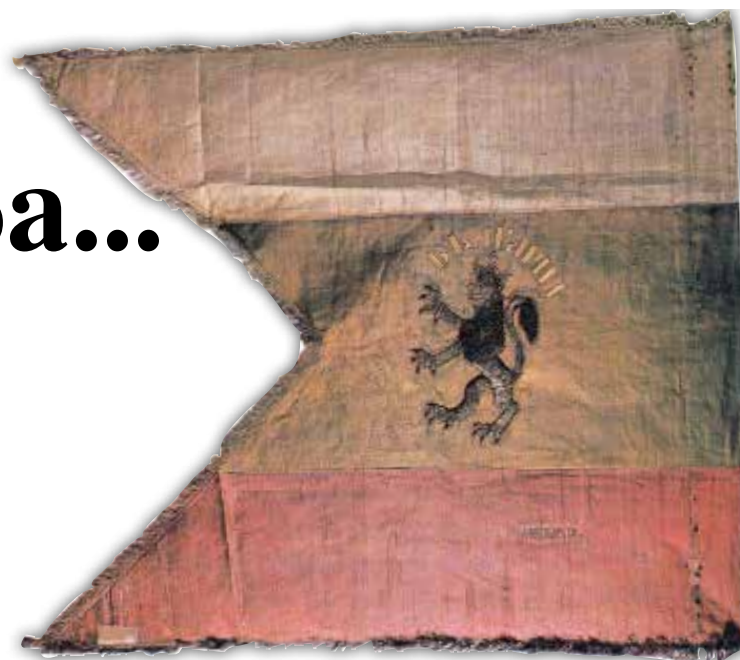
умира и Иван вече сам развива търговия, наема параходи и превозва стока и става един от най-заможните и уважавани граждани в свободното княжество.

През 1862 г. се жени за Недялка Димитрова от Разград и на 16 март 1863 г. се ражда дъщеря им Стилияна. Три години по-късно се ражда синът Стефан, а през 1873 г. и малката дъщеря Мария.

Далеч от родината, Иван Параскевов не забравя Ямбол и Отечеството. Домът му в Браила се оформя като център на патриотична дейност. Събират се средства за оръжие, за обучение на българи, за учебници и книги. Наред с други бележити ямболци, емигранти в Браила – Васил

Патриотичната дейност на Иван Параскевов е особено активна по време на подготовката на Освободителната война 1878-1879 г. На идеята да се изработи знаме от браилските граждани за някоя от опълченските дружини откликва спонтанно и поема всички материални разходи по ушиването му. Той предлага и макета на знамето, което представлява ивица бял, зелен и червен плат, разположени хоризонтално. Изработването му е възложено на 14 г. дъщеря на Ив. Параскевов – Стилияна.

Работата върху пробните модели и изработването на самото знаме продължава почти шест месеца. Необходимите скъпи материали

– копринен плат и сърмени конци, са доставяни на малки пратки от Виена. Върху зеления цвят Стилияна извезва със златна сърма лъвче, с височина около 60 см. За прототип е взето лъвчето от въстаническия калпак от Брацигово. Над короната на лъва е извезано „България“, а под него, върху червения плат: „С божията помощ и със славата на руския цар, напред“.

Оттогава в края на знамето има подпис „Ст. Параскевова, Браила, 1877 г.“. Неизвестно кога и от кого подписът на Стилияна е изрязан от оригинала и сега го няма.

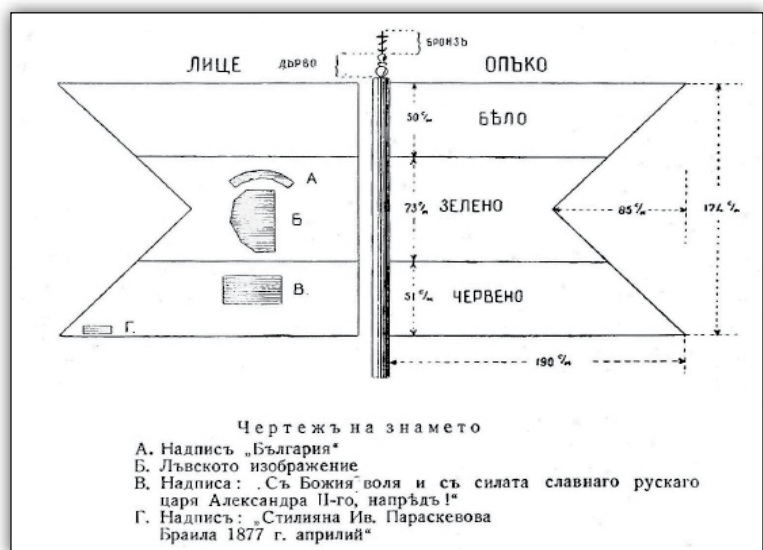
В края на април 1877 г. приключва работата по изработването на знамето.

На 8 май 1877 г. Иван Параскевов и дъщеря му Стилияна го предават лично на

А през март 1879 г. един от близките на Параскевови го внася в залата, където заседава Учредителното събрание във Велико Търново. Всички депутати го посрещат със ставане на крака и на 26 март 1879 г. в чл. 3 от Търновската конституция го определят като „българското народно знаме“.

След Освобождението сем. Параскевови напуска Браила и преминавайки за кратко през Ямбол, се заселва в София. Фамилната къща се намира на ул. „Сердика“, зад Централната баня, а Иван Параскевов продължава да развива търговската си дейност.

Тук на 3 юли 1895 г., след като научил вестта за съсичането на Стефан Стамболов, Иван Параскевов получава мозъчен удар и на 16 ноем-

главнокомандващия Николай Николаевич, който обещава да го връчи на някоя опълченска дружина. Стилияна получава императорски подарък – златно кръстче и предложение за постъпване в пансион за благородни девици в Санкт Петербург. Предложението е тактично отклонено от Иван Параскевов.

По политически и бюрократични причини знамето реално не участва във военните действия. Но след приключване на войната цялата страна е залята с трицвети.

ври 1895 г. умира. Погребан е в старата алея „Архангел Михаил“ в Централните софийски гробища.

След войната руснаците предават знамето на Иван и Стилияна Параскевови в царския дворец. През 1930 г. Стилияна е допусната да го види.

Днес Браилското знаме на Иван и Стилияна Параскевови се съхранява като ценна реликва в Националния военноисторически музей.

(Не)забравените художници на боевете

Батални картини от Руско-турската война

Д-р Александър Вълков

Представата ни за дадено историческо събитие много често е обвързана с картини, гравюри и фотографии. Потребността на хората да видят отминалите времена в образи се корени още в зората на развитие на човечеството. Не прави изключение в това отношение и

1907 г. и лично открива паметника на своя баща – Царя Освободител, в София. Великият княз е известен покровител на изкуството в Русия и е Почетен председател на Руската императорска художествена академия в Санкт Петербург.

Казаки водят турски шпионин. Худ. Павел Ковалевски

Руско-турската война 1877-1878 г., чиято 140-годишнина отбелязваме сега. Картините, посветени на войната, превърнала се в освободителна за българите, са толкова често показвани, че рядко се замисляме за авторите им. Имената на Верещагин и Дмитриев-Оренбургски вероятно звучат познато само на специалистите, но картините им са познати на всеки българин. Те присъстват в ежедневието ни, надничат от учебниците по история, от книги и албуми, тиражират се в календари.

Двама руски художници, посветили немаалка част от творчеството си на войната, остават в сянката на своите по-известни колеги.

Първият – Павел Осипович Ковалевски (1843 – 1903), е пряк свидетел на бойните действия. Като аташиран към 12-и армейски корпус той прекарва в България няколко месеца по време на бойните действия. Корпусът се командва от третия син на император Александър II, Великият княз Владимир Александрович, който свързва трайно своя живот с България и в годините след Освобождението. Като личен гост на княз Фердинанд той пряко участва в честванията, организирани по повод четвъртвековния юбилей от войната през 1902 г. Присъства и на 30-годишнината от началото на войната през

и при изобразяване на бита и костюмите на българите. Този подход при създаването на платната е особено ценен за днешните изследователи. Изучаването на неговото творчество, посветено на Руско-турската война, първа предстои да осветли и даде обективна оценка на приноса му в развитието на баталната живопис.

Единствените оригинални картини на руски художник, който лично е участвал в бойните действия в България, са именно на Ковалевски. Това са две платна, подарени на княз Александър Батенберг от неговия братовчед – император Александър III – при едно от посещенията му в Санкт Петербург. Визитата на младия български владетел съвпада с голямата из-

Битката при Иваново-Чифлик. Худ. Павел Ковалевски

Един от художниците, към който князът проявява особено внимание и следи отблизо неговия творчески път, е Павел Ковалевски, с когото е общувал по време на войната. Част от картините, посветени на бойните действия, които художникът рисува, са поръчани лично от Владимир Александрович.

След завръщането си в Русия Ковалевски създава голяма серия батални платна, ползвайки своите скици, рисувани на бойните полета. Ярък представител на реализма в живописа, той пресъздава правдиво и обективно събитията. Неговите картини освен с безспорните си художествени качества са и ценен документален източник на информация за войната. Изключителен рисуващ, Ковалевски изпипва и най-дребния детайл по униформите, снаряжението и въоръжението на войниците и офицерите. Също толкова прецизен е той

Едната картина представя заключителната фаза от боевете за превземане на Шейновските укрепления, в които участват и българските опълченци. На другата е представена отбраната на Шунка през август 1877 г. Платната са изложени в Залата със знамената на княжеския дворец.

След абдикацията на първия български княз платната остават в България и са наследени от следващия владетел княз Фердинанд.

След 1946 г. в сградата на двореца се настанява Министерският съвет и картините са прибрани за съхранение. През 1958 г. са предадени на Военноисторическия музей, където могат да се видят в постоянната експозиция.

Другият руски баталист, свързал творчеството си с българската история, е Алексей Попов (1858 – 1917). Той е автор на може би най-популярната картина, посветена на войната – „Защитата на „Орлово гнездо“ от брянци и орловци 1877 г.“. За разлика от Ковалевски, Попов не е участник във войната. Завършва военно училище през 1878 г. и започва своята служба в гарнизона на руската столица. Впоследствие посещава Художествената ака-

„Защитата на „Орлово гнездо“, подготвителен акварел. Худ. Алексей Попов

ложба на картини от войната, уредена в Зимния дворец. Князът е много впечатлен от платната на Ковалевски. Това не убягва от погледа на императора и той откупува и му подарява двете картини. Характерно е, че и на двете платна са представени епизоди от участието на Българското опълчение в бойните действия срещу турската армия. Може би това е и причина за избора им.

демия в Санкт Петербург и добива популярност със своите картини на исторически теми. Някои от тях са посветени и на Руско-турската война 1877-1878 г.

Две от тях – „Защитата на „Орлово гнездо“ от брянци и орловци 1877 г.“ и „Контраатаката на генерал-майор Тимофеев в боя при село Абланово на 24 август 1877 г.“ са сред най-харесваните платна, посветени на война-

та. За разлика от втората картина, която не е особено известна в България, „Защитата на Орлово гнездо“ е може би най-тиражираната живописна творба, пресъздаваща събитията, довели до Освобождението на България. Любопитна подробност, свързана с това платно, е, че то дава името на мястото, където са позициите на руските воюни при отбраната на върха. Това наименование не се е употребявало преди и по време на войната. Едва след като картината става популярна, започват да наричат скалите под връх „Свети Никола“ „Орлово гнездо“. Стига се дотам, то да бъде включено като топоним в картите и до днес да е нарицателно за местността, където са се водили епичните боеве през август 1877 г.

Картината притежава безспорни художествени качества. Като композиция тя видимо се отличава от „академичните“ картини на редица художници, които отразяват бойните действия в платната си. Притежаваща и реализъм в изображението на противостоящите си армии, и динамиката, характерна за боя, тази картина напълно заслужено е добила огромна популярност. И 120 години след създаването ѝ тя е един прекрасен образец на баталното изкуство. А художникът Алексей Попов, макар и „закъснял“ за участие в освобождаването на България, заема достойно място в българската история.

Днес, 140 години след края на войната, е редно да оценяваме високо творчеството на Ковалевски и Попов. Те имат своя значим принос в пресъздаването на събитията от това време и заслужено място в развитието на баталното изкуство. Макар техните платна да са сред най-тиражираните и познати на хората образи от войната, творчеството им е слабо проучено от родните изкуствоведи. Този кратък текст има скромната цел да предизвика интерес към приноса на двамата автори и да провокира нови търсения, посветени на произведенията им.

Руският пейзаж с песента на камбаните

Драгомър Шопов

Добре познавам и ценя творчеството на големия художник проф. Стоян Домусчиев. Наричам го с основание поет

уловена атмосфера в това, което създава, а създаденото можем да назовем с много имена: красота, опростен

ата годишнина от Освобождението на България. Щастлив момент от богатата житейска и творческа биография на проф. Домусчиев е фактът, че той преди години е специализирал в Москва и Санкт Петербург, рисувал е ненаситно, вдишвал е с пълни гърди въздуха на голямата славянска страна, попивал е очарованието на руските дни и нощи, осъмвал е край романтичната Нева, в душата му са светели кубетата на църквите, бродил е по улиците, площадите и мостовете, заставал е в мълчалив поклон пред паметници и паметни плочи, опитвал се е да чуе и разбере думите, които шепне домът на Пушкин, думите, с които говорят руските брези...

Големият наш естет, писател и художник Сирак Скитник пише на едно място: „Изкуството е преди всичко къс душа, а после – изобразителна видимост“. Вярно и точно! Писано е сякаш за Стоян До-

пред творческия дух на човечека, като природна извисеност... Та няма сводестите прозорци в търновския дом, през които се виждат кацналите на високото къщи, реката долу и най-горе църковната камбанария не ни напом-

красота. Проф. Домусчиев го е сторил по един начин, който заслужава нашето уважение и благодарност.

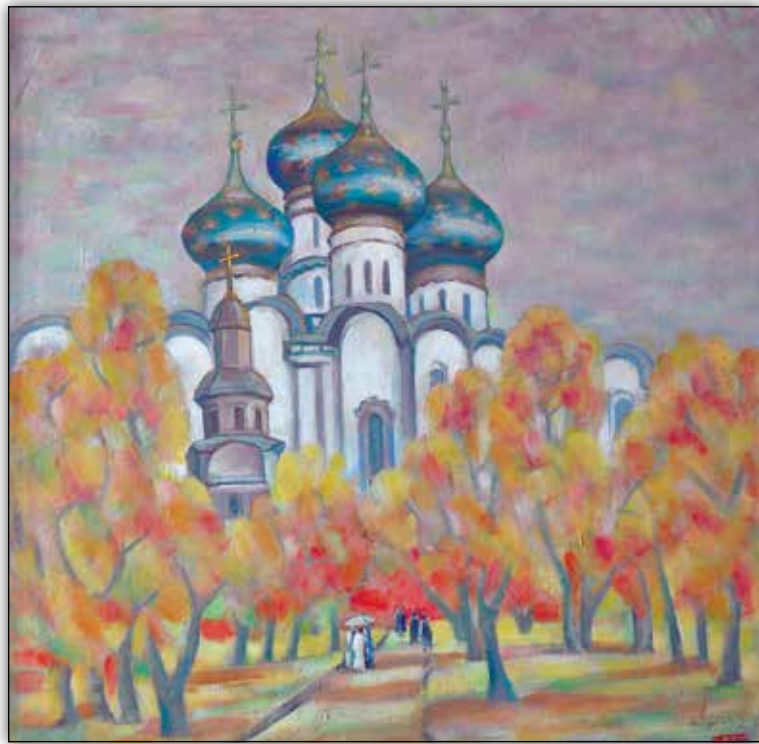
Няколко пъти в неговото ателие сме говорили за руската тема в творчеството му. И винаги съм усещал негово-

в живописата. Светът, който той създава, е щедро озарен от авторската духовна изтънченост и деликатна самовзискателност, поражда ни у него широкият диапазон от изживявания, в чиято основа могат да се открият залежи от форми, разнообразни по своята същност, по своя цвят, ритъм и естественост. Навсякъде Домусчиев е пределно пестелив в своя изказ, вглъбен, чужд на каквото и да е патос, но способен да ни поднесе с подкупващ темперамент видяното в света, който го заобикаля, и ненапратливо да ни внуши своите емоции, породени от сливането с този именно свят, от дълбочинното проникване в него. Овладал разнообразни техники – масло, акварел, въглен – художникът ни обогатява с една внушителна гама от багри и форми, с добре

изказ, пристрастие към монументалното начало, историко-романтични мотиви...

Всичко това в пълна степен откриваме и в настоящата изложба, посветена на 140-

мусчиев. Неговата душа, нека отново да кажа както в началото, е душа на поет. Това сигурно му помага да усети толкова силно и възбуждащо сърцето на една друга страна – Русия, далечна и близка едновременно, и да потърси сходство във въздуха, в колорита, в настроенията с нашата България, която съвсем не случайно присъства и в тази изложба.

Виждате невероятната атмосфера на Велико Търново, която ни поднася художникът, виждате красотата на Боженци... Колко примамлива общност откриваме в създаденото от него, общност като обич, като преклонение

ният руския пейзаж с песента на камбаните, с Москва река, с гърветата, с църквите? Ах, руските църкви, хората, мостовете, северната зима, легът, облякъл реката в тежка зимна греха, безмълвните лодки... Гледам този изумителен свят и си представям как го е възприемал и рисувал поразеният от красотата художник. Сякаш всеки момент ще го видя, опънал статива в Москва, Санкт Петербург, Новгород или Загорск, вдъхновен и обогатен духовно, да се вглъбява в днешния и миналия ден на Русия, и да намира, естествено, красота и в руските жени, които е срещал. Казваше ми, че за един от женските портрети му е позирала служителка в хотела, където бил отседнал.

За големия творец не съществуват прегради и трудности, когато сърцето му плаче от красота и го моли да насели своите платна с тази

то преклонение пред руската природа, пред земята, реките и тревите, пред хората... Домусчиев ми показваше своите, нека ги нарека руски, платна и очакваше ме скоро да станат достояние на българската културна публика. Ето, този момент настъпи! Нека да поздравим големия творец проф. Стоян Домусчиев с неговата поредна забележителна изложба.

Отговорност пред истината

Проф. Ваня Добрева

Тази година ние, софиянци, отбелязваме светъл юбилей: преди 140 години руските войски, предвождани от генерал Йосиф Гурко, влизат в София, за да сложат край на петвековния гнет! Освобождението на София е един от онези възлови моменти, след които подписването на договора в Сан Стефано, легитимирал свободното развитие на България, става реален факт!

Тие на София като модерен български град, столица на новата българска държава. За изминалите 140 години е извървян дълъг път – тя се превърна от малък османски град (до 70-те години на XIX в.) в европейска столица със съвременна инфраструктура. Тук са съсредоточени възловите институции за функциониране на държавата – Народното събрание, Българската акаде-

ния подвиг и пролятата кръв в името на човешкото достойнство, на човешката ни способност да не падаме на колене!

Казвам всичко това, защото днес повече от всякога е необходимо да носим отговорност за всяко свое действие и за всеки свой помисъл. Да носим отговорност пред истината за националната ни история, културна идентичност и съг-

Генерал Йосиф Гурко преминава Балкана, 1891. Худ. П.О. Ковалевски

На 4 януари 1878 г. камбаните на църквата „Св. Крал“ (дн. „Св. Неделя“) радостно огласяват влизането на ген. Гурко в София! След тежкия преход през скованата от дълбок сняг Стара планина, след щурмуването на София и околностите ѝ, пълни с отряди от турската армия, пълчища башибозук и черкези, след предотвратяването на опожаряването на града и спасението на населението, благодарение на европейските консули на Франция – Леандър Леге, на Италия – Вито Позитано, на Австро-Унгария – Йозеф Валдхарт, софиянци посрещат първия ден на свободата!

И днес, 140 години по-късно, камбаните на църквата „Св. Неделя“ отново радостно звънят, за да възвестят Великия ден на освободена София! Великият ден, в който всички ние, жителите на града, свеждаме ниско глави в знак на дълбока признателност пред безкористния подвиг и саможертва на хилядите руски воители и стотиците български опълченци. Поднасяме цветя пред паметника на великия генерал Гурко, пред паметника на Цар Освободител, пред паметника на българския опълченец.

4 януари 1878 г. поставя началото на свободното разви-

мие на науките, Софийският университет „Св. Климент Охридски“, Народният театър, училища, театри, изложбени и концертни зали, болници, предприятия, университети, тук се намират Св. Синод и храмовете на православната ни едностъщност и т.н. Ясно е, че без 4 януари, без Освобождението на София и България, без подвига на националните ни герои и революционери, без Руско-турската освободителна война, без себеотрицанието и саможертвата на руските войници нито България, нито София щеше да има своя свободен разцвет и независим национален развой.

4 януари е повод да си припомним завета на прадедите – да пазим България, свободна и независима! Да помним, че свободата на Отечеството е най-висшата ценност. Свободата на Отечеството не е раболепно обслужване на чужди интереси. Не е разделение и омраза, не е резултат от конформизъм и предателство на родовата памет. Свободата на Отечеството не е удобна забора на историческите истини в името на примамливи, но чужди на кръвта идеи. Не е самолюбие или властнически егоизъм. Свободата не се дава даром и има висока цена – саможертвата, безкорист-

ба. Пред истината за петвековното робство, но и за трудния път към свободата. Пред истината за „волското“ търпение, но и за героизма на Батак, Перуцица и Брацигово. Пред истината за робския нрав, но и за висините на националния дух и самоотверженост, вплетени в бесилото на Апостола в София, в гроба на Ботев на Околчица, в подвига на българските опълченци на Шипка. Пред истината, че Русия е нашата освободителка, че пролятата върху олтара на Отечеството ни кръв е свята и животворна!

Иска ми се да вярвам, че и през следващите десетилетия и векове ние, жителите на София, българските граждани, ще пренасяме обичта и признателността на съвременниците към руските братя, към българските опълченци, към всички знайни и незнайни герои, които извоюваха свободата на България! Ще учим децата си, а те – техните, че националното самосъзнание, служенето на татковината са свързани и със съхраняването на спомена за освободителната Руско-турска война от 1877 – 1878 г.!

Да ни е честита 140-ата годишнина от Освобождението на град София!

Поклон пред подвига на героите!

Духът на Освобождението

Доц. Венета Ханджийска-Янкулова,
Регионален исторически музей – София

През 2018 г. Музеят за история на София, който вече е със статут на регионален исторически музей, отбелязва своя 90-годишен юбилей. Началото на честванията минава под знака на друга бележит годишнина – 140 години от края на Руско-турската война и Освобождението на България от османска власт. На събитието са посветени редица инициативи, чиято обща цел е да напомнят за подвига на борците за свобода.

Началото на честванията е поставено на 5 януари – ден след отбелязването на 140 години от освобождението на София и в навечерието на 170-годишнината от рождението на Христо Ботев. В сградата на Музея (на площад „Бански“) е валидирана пощенска карта с образа на великия български поет, публицист и революционер. Открит е и мраморен бюст на Ботев, изработен от скулптора Йордан Кръчмаров още през далечната 1958 г. и останал неизвестен до днес. Благодарение на Сдружение „Народно дело“ сега той е експониран в специално оформено пространство в централното фоайе на РИМ – София.

Финал на събитието беше откриването на пощенско-филателна изложба, представяща живота и делото на поета революционер чрез оригинални документи и фотокопия от личната колекция на инж. Георги Мъндев, изследовател на Ботевото дело.

На 17 януари беше открито второто значимо събитие, свързано с годишнината от Освобождението – изложба под наслов „Епопея за незабравимите български опълченци“, представена в най-новото изложбено пространство на Музея – Триъгълната кула на Сердика (на бул. „Княгиня Мария Луиза“ 16). Тя включва 140 фотокопия на документи, фотографии и картини, представящи формирането на Българското опълчение, моменти от Руско-турската война (1877-1878 г.) и участници в тогавашните събития – генерали, опълченци, доктори и дипломати. Автор и куратор на изложбата е д-р Тошо Пейков.

Кулминацията на инициативите на Музея за история на София, свързани с отбелязването на годишнината от края на Руско-турската освободителна война, е изложбата „С духа на Освобождението“, чието откриване е на 27 февруари, в навечерието на националния празник, в експозиционното пространство на Триъгълната кула на Сердика. Тя включва представянето на оригинални лични вещи, оръжие, документи, старопечатни книги, учебници и художествени творби от фонда на Музея, свързани с борбата на софиянци за светско образование, църковна независимост и политическа свобода. Част от експозицията са и мултимедийните продукти, изработени върху основата на архивни документални кадри и фотографии.

Предвидено е и провеждането на съпровождащи изложбата събития, културни и образователни прояви, основни участници в които са ученици от София и региона.

Трети март 1878 година

Недялко Йорданов

Не мога да си обясня защо в онези години, които сега някои наричат „комунистически“, тя не беше превърната в национален празник редом с 9 септември и 7 ноември. Така или иначе, днес тя наистина е зела своето достойно място в биографията на свободна България.

Смешни са напъните на така наречените русофоби да омаловажат ролята на Русия в нашето освобождение от петвековното турско робство. Как да изличиш от нашата поезия стихотворенията на великия Вазов „Здравствуйте, братушки“ и „Кат Русия няма втора“?!

Две забележителни дати празнувахме и ще празнуваме през миналата и сегашната година – 180 години от рождението на Васил Левски и 140 години от Освобождението на България. Не искам да политиканствам с тяхното отбелязване, макар че такива опити не са нещо ново. Посветих едно свое стихотворение на Васил Левски – предтечата на нашата свобода!

НА ЛЕВСКИ

Какво безумие... Каква наслада!
Не за признание. Не за награда.
А за човека – жалък и уплашен,
приел да бъде роб пред звяра страшен...

Как си могъл? В епохата жестока
да следваш вярно своята посока...
Със мисията си до смърт потребна.
Пеша... Години... Без кола служебна.
Във студ и сняг... С прокъсани обувки...
Без женска ласка в кратките нощувки.
И фанатично... Никаква дилема...
И с тази страшна рана на корема...

На двадесет и осем... Боже мили...
Какви са тези нечовешки сили!
На тридесет и седем... На бесило...
Самотен сред всеобщото мъртвило.
Какво си виждал, братко мой, тогава?
Нима такава днешната държава?
Раздорите... Годиците мъчителни...
Народе???? С тези страшни въпросителни.

Народът... Твоят... днеска те празнува.
Водачите... И всеки се надува
и се кълне в безсмъртното ти дело.
И грапа да остане пак начело...
А ти умря за правдата едничка.
От костите ти няма и костичка.
И кой ще те оплаче и ожали?!
Паради... Речи... Филми... Сериали...

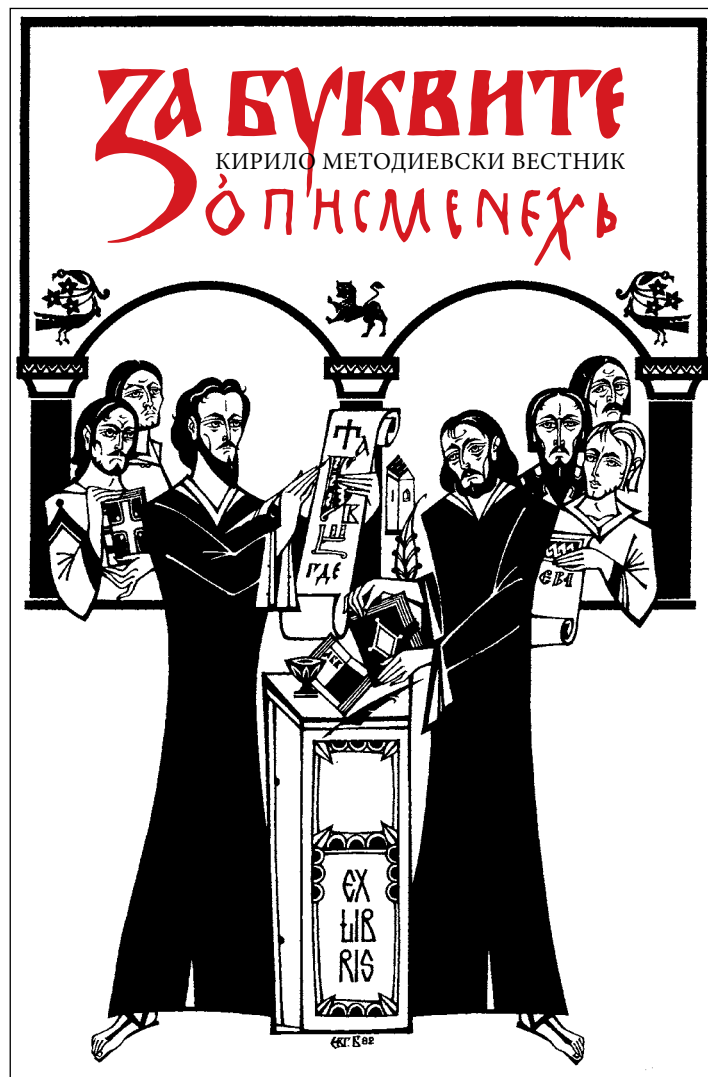
Едва сега, на края на живота,
аз проумявам твоята Голгота,
макар и два пъти по-стар от тебе.
Ах, сине мой... Така си ми потребен...
Да имам силици... Да се разкая...
Пречистен... И да издържа до края...

IN MEMORIAM

Напусна ни проф. Радка Колева, дългогодишен директор на Народна библиотека „Иван Вазов“ Пловдив. Тя бе един от най-големите учени в областта на книгознанието, библиотекознанието и библиографията. Носител на най-престижната награда на духовността „Следовник на народните будители“, връчвана от Съюза на народните читалища, както и много други отличия в областта на културата. Почетен гражданин на град Пловдив и почетен професор на Университета по библиотекознание и информационни технологии.

Поклон пред паметта ѝ!!!

Екслибрус Евгений Босяцки

ISSN 1312-3785

Излиза от 1979 година

Бр. 54/март 2018 г.

Основател на изданието
ВЕСЕЛИН ЙОСИФОВС особени заслуги за списването
на вестник „За буквите – О’ писменехъ“
ИЛИЯ ПЕХЛИВАНОВГлавен редактор
Д-р ДИАНА СТОЯНОВАСъредактор
Д-р ХРИСТО ХРИСТОВРедактор и коректор
СВЕТА ДЕКОВАГрафично оформление, редактиране и илюстрации
КИРИЛ ИВАНОВ

МЕЖДУНАРОДЕН РЕДАКЦИОНЕН КОМИТЕТ

Председател
Проф. д.и.к.н. СТОЯН ДЕНЧЕВ

ДЖУЗЕПЕ ДЕЛ’ АГАТА, ВЛАДИМИР ВАВРЖИНЕК,
ВАСЯ ВЕЛИНОВА, РАДОСЛАВ ВЕЧЕРКА, МАРЧЕЛО ГАРАЗАНТИ,
ДИМИТРИОС ГОНИС, ВАСИЛ ГЮЗЕЛЕВ, АКСИНИЯ ДЖУРОВА,
БОЖИДАР ДИМИТРОВ, ИВАН ДОБРЕВ, НЕВЯНА ДОНЧЕВА-ПАНАЙОТОВА,
АНТОН ДОНЧЕВ, НАДЕЖДА ДРАГОВА, РУМЯНА ЗЛАТАНОВА, ДИМИТЪР ИВАНОВ,
ИЛИЯ ИЛИЕВ, МАРИЯ ЙОВЧЕВА, НЕДЯЛКО ЙОРДАНОВ, ИГОР КАЛИГАНОВ, КАЛИНА КАНЕВА,
КИРИЛ ПЛАМЕН КАРТАЛОВ, ДИМИТЪР КЕНАНОВ, РУМЯНА КОНЕВА, ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ,
МЕРСИЯ МАКДЕРМОТ, РОЛАНД МАРТИ, ПРЕДРАГ МАТЕИЧ, ФЛОРИАН МЕСНЕР,
ХАЙНЦ МИКЛАС, АЛЕКСАНДЪР НАУМОВ, СВЕТАЛИНА НИКОЛОВА,
КОНСТАНТИНОС НИХОРИТИС, ДМИТРИЙ ПОЛИВЯНИЙ, ГЕОРГИ ПОПОВ,
ЦВЕТИ РАДЕВА, ЮРИЙ РОСТОВЦЕВ, ТАТЯНА СЛАВОВА,
МАРИНА СМОЛЯНИНОВА, ХРИСТО ТЕМЕЛСКИ, ФРАНСИС ТОМСЪН,
ГЕРГИНА ТОНЧЕВА, АННА-МАРИЯ ТОТОМАНОВА, ХРИСТО ТРЕНДАФИЛОВ,
АНАТОЛИЙ ТУРИЛОВ, ВАСИЛКА ТЪПКОВА-ЗАИМОВА, ХИЛДЕ ФАЙ,
УИЛЯМ ФЕДЕР, КРИСТИАН ХАНИК, ПЕТЕР ШРАЙНЕР

Съдейници
Антоанета Сърневска, Красимира Александрова,
Раица Йотова, Вана Добрева, Анжела Димчева—
Университетска младежка академия за управление на знания
Компютърна лаборатория „Джон Атанасов“
Институт за информация и сигурностИЗДАТЕЛСТВО „ЗА БУКВИТЕ – О ПИСМЕНЕХЪ“
www.unibit.bg • www.zabukvite.orgНаучен секретар
ЕВГЕНИЯ ВАСИЛЕВАСофия, 1784, бул. „Цариградско шосе“ № 119
e-mail: info@zabukvite.orgПечатница
ДЕМАКС
Директор Марин Несторов

ЗА БУКВИТЕ
КИРИЛО МЕТОДИЕВСКИ ВЕСТНИК
ОПИСМЕНЕХЪ

Брой 68
Година XXXVIII
март 2018 г.
www.zabukvite.org

170 години от рождението
на великия поет,
публицист и революционер
Христо Ботев

... Тоз, който падне
в бой за свобода,
той не умира...

Christo Bochev